

Författaren gräver ut en ugn på gård 20, 2009 års FU

Örja - ingenmansland

Storgård eller inte i byn utanför Landskrona?

Arkk01:1 Historisk arkeologi

Institutionen för arkeologi

och antikens historia

Lunds Universitet

Fredrik Larsson

Handledare:

Mats Mogren

Vt 2010

Abstract

This thesis is focusing on the church village of Örja just outside of Landskrona in the western part of Scania in Sweden. In Örja there are several prehistoric sites from the Neolithic and to the late Viking Age. Örja which has its foundation in the early Middle Ages still exists today. The thesis focuses on the 9-15th century. By using interdisciplinarity and a comparative method the aim is to investigate who were the owners of the land in the village as well as to trace larger manors during the Viking Age and the Middle Ages. The thesis also looks at when the first church was built and by whom. At farm 11 the oldest manor was built probably during the 8th or 9th century. During the late Viking Age and Early Middle Ages a wooden church was built by the local elite from the manor. The church was placed at the land of the manor and a churchyard was made. The local elite moved from Örja and erected a main manor somewhere else. But a smaller manor was instead built at farms 1 and 9 to and was controlled by a steward to keep control of the other farms the local elite owned in Örja. The manor was later donated to Bosjö monastery. Overall the church and the "frälse" were the biggest landowners in the village during the Middle Ages.

Tackord

Stort tack går till Katalin Schmidt Sabo, Mats Anglert, Henrik Pihl, Håkan Svensson samt min handledare Mats Mogren på UV Syd Riksantikvarieämbetet i Lund för givande diskussioner, genomläsning samt framtagande av kartmaterial och att ha fungerat som en stor inspirationskälla. Stort tack går även till Claes Ringdahl på Dialekt- och Ortnamnsarkivet i Lund för språkliga diskussioner och hjälp med kontroll av marknamnen på kartorna och deras betydelse. Tack till Karin Olsson Lagerås på Lantmäteriverket i Kristianstad för diskussion kring kartmaterialet. Tack även till Anders Reisnert stadsantikvarie och biträdande museeichef på Malmö museer för material gällande släkten Galen. Stort tack går även till min familj samt min blivande fru Sara Holm för diskussioner samt att orkat stå ut med en strängt upptagen författande arkeolog.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Frågeställningar	3
1.3 Material	3
1.3.1 Arkeologiskt material	3
1.3.2 Skriftliga källor	3
1.3.3 Kartor och kartdokument	4
1.3.4 Språklig tolkning av karta	4
1.3.5 Modern litteratur	4
1.4 Metod.....	5
1.5 Forskningshistorik	6
1.6 Källkritik	9
2. Översikt över Örja	10
2.1 Det tidiga ”Örja”.....	10
3. Vem ägde gårdar i det medeltida Örja?.....	12
4. Kyrkorna i Örja	14
5. Storgårdar i Örja?	16
6. Diskussion	24
7. Slutsatser	27
Referenslista.....	29
Appendix 1 Kartor	35
Appendix 2 Kartdokument.....	1
Appendix 3 Skriftliga belägg	23
Appendix 4 Hemmanslista.....	29
Appendix 5 Ordlista	40

1. Inledning

Tidigt under människans historia har människor bott tillsammans i små grupper. Detta levnadssätt har fortsatt fram till våra dagar. Människorna började uppföra gårdar och många gårdar låg relativt väl samlade i landskapet. Under järnåldern ökade antalet gårdar i Skåne och de kom att bli grupperade med ett avstånd av högst några få hundra meter mellan varje gård (Jönsson & Persson 2008:21). Under sen järnålder och tidig medeltid kom gårdarna att ligga i klungor i vissa områden och en form av byar uppstod. Det fanns dock självfallet många faktorer som påverkade människors utveckling och till viss del en eventuell ”önskan” att leva och bo tillsammans. Att bo i byar kunde leda till ökad trygghet men också ökade konflikter då man levde mer tätt inpå varandra. I många byar kom också en eller ett par av gårdarna att utmärka sig genom deras storlek. Lokala stormannafamiljer under vikingatid och senare frälset under medeltiden ägde stora gårdar med ibland tillhörande underlydande gårdar som betalade avgifter och skatt.

De senaste 30 åren har byar blivit ett alltmer intressant forskningsområde inom arkeologin och antalet exploateringar inom byar har ökat. Den byarkeologiska forskningen växer sig fortfarande allt starkare och med stora projekt såsom Öresundsförbindelsen, Citytunnelprojektet och Väst kustbanan är det många av dagens byar speciellt i sydvästra Skåne som har berörts av utgrävningar och arkeologiska undersökningar av olika slag (Mogren 2005; Jönsson & Persson 2008). Därför sker det också mycket byarkeologisk forskning då mycket ny kunskap produceras i en snabb takt. Det publiceras ibland större synteser där ett antal byar har granskats utifrån olika perspektiv (Schmidt Sabo 2001; 2005). Ofta har dessa bystudier ett övergripande tema eller en gemensam nämnare att de ligger i samma kulturbygd (Mogren 2005; Jönsson & Persson 2008). Detta kan påverka slutresultatet på olika sätt, bland annat om det är samma arkeologiska aktör som genomfört bygrävningarna. Är syntesen producerad i ett projekt bör dokumentationsmetoden vara relativt snarlik (Kriig 2005:40). Ligger byarna i samma kulturlandskap kan det påverka slutresultatet på så sätt att perspektiv på större regional nivå missas. Dock är det mycket viktigt att studier genomförs i form av synteser inom ett projekt och att byar inom samma landskapstyp granskas för att helhetsbilder ska uppnås. Behovet av synteser är stort och efterfrågat inom exploateringsarkeologin vilket kommer att göra att bystudier fortsatt är intressanta för lång tid framöver inom forskningen (Welinder 2010-04-12:6).

Att jämföra byar från snarlika men dock nödvändigtvis inte samma landskapstyp kan också ge oss ny information om byar och utveckla byarkeologin (Örja UP 2010:67).

Det finns ytterligare ett perspektiv där byforskningen håller på att utvecklas och har fått en viktig inriktning. Tidigare ansågs grupper med gårdar från yngre järnålder normalt som boplatser och inte som byar. När grupper med gårdar från tidig medeltid undersökts betraktas dessa ofta som byar och inte som boplatser. Dock börjar fler undersökningar syfta till att överbrygga denna gräns i forskningen och diskussioner förs om framväxt av byar under främst yngre järnålder men även om deras förhållande och utveckling till närliggande tidigmedeltida byar. Ofta lyfts begreppen diskontinuitet och kontinuitet fram där järnåldersbyar kan i stort sett direkt följas av framväxten av en tidigmedeltida by (Jensen 2004:291; Örja UP 2010:6, 22).

1.1 Syfte

Syftet är att undersöka Örja utanför Landskrona för att genom analys av kartmaterial, skriftliga källor samt arkeologiskt material granska om det funnits en storgård eller eventuellt flera i Örja och var den eller dem kan ha varit belägna. Syftet är också att granska ägandestrukturen i byn under medeltiden som är kopplat till storgårdar men även kyrkor. Ytterligare en viktig aspekt som kommer att undersökas är när den första kyrkan byggdes och vem som tog initiativ till byggnationen.

Denna uppsats visar också på den fördel som finns med tvärvetenskapligt tillvägagångssätt men också den problematik samt nya frågor som kan uppkomma. Målsättningen är genom hypoteser och resultat som förs fram i uppsatsen visa på ett snarlikt arbetssätt som förs inom exploateringsarkeologin. Avsikten är även att visa på möjligheterna att nå resultat med arkeologiska material även när arkeologin på en plats är relativt lite undersökt. Syftet är även att ge en kort introduktion till viktiga fornlämningar och arkeologiska undersökningar i Örja för att läsaren ska få bakgrunden till byns historia. Hypoteser och resultat från denna uppsats kommer att kunna prövas i fält under våren och sommaren år 2010.

1.2 Frågeställningar

Hur var ägandestrukturen i Örja under medeltiden?

När etablerades den första kyrkan i Örja och vem eller vilka tog initiativ till att bygga den?

Fanns det en eller flera storgårdar i Örja och var kan den eller dem ha varit belägen?

1.3 Material

Då byar tenderar att generera relativt många olika typer av material är det därför av extra vikt att ha ett tvärvetenskapligt tillvägagångssätt. Genom ett omfattande material kopplat till flera olika vetenskaper såsom historia, arkeologi, kulturgeografi och geologi blir undersökningar av byar ofta mycket omfattande. Denna studie använder i huvudsak fem typer av material: arkeologiskt material, skriftliga källor, kartor och kartdokument, språkligt material samt modern litteratur framförallt arkeologiskt inriktad.

1.3.1 Arkeologiskt material

Det arkeologiska material som använts har framkommit i samband med utgrävningar i Örja. Arkeologin ökar förståelsen och i vissa fall kan den ofta vara direkt avgörande för att kunna visa på en bys utveckling och viktiga händelser i människors liv. I det arkeologiska materialet finns exempelvis artefakter men också dokumentationsmaterial. Även andra former av analyser som pollenanalys, makrofossil, ¹⁴C, keramikanalyser, vedartsanalys, dendrokronologiska dateringar samt analyser av keramiskt material används för att utöka kunskapen om det arkeologiska materialet.

1.3.2 Skriftliga källor

Ytterligare ett viktigt källmaterial som först fick sammanställas var hänvisningar till de skriftliga källor som berör Örja, Säby, Norra Säby, Södra Säby samt kungsgården Erikstorp från de äldsta beläggen fram till nutid (DAL:s hemsida 2010-02-10-2010-02-15; källhänvisningar skriftliga källor 2010; skriftliga belägg 2010). Sedan skedde arbetet med att gå igenom de skriftliga källorna i form av diplomatier, brevsamlingar, donationsbrev, dokument från kungamakten, och decimantböcker med fokus på de källor som fanns i tryckt litteratur som fanns tillgängliga på Dialekt- och Ortnamnsarkivet i Lund. Det skriftliga

materialet kom att framförallt beröra perioden sent 1200-tal fram till och med sent 1700-tal (DAL 2010-01-20-2010-05-09).

1.3.3 Kartor och kartdokument

En god utgångspunkt var det relativt omfattande kartmaterial som finns i Skåne från främst 17- och 1800-tal i form av ägomätningar och olika typer av skifteskartor. Då dessa visar byns status ibland med vissa planerade ändringar blir det en någorlunda korrekt bild över byn från en svunnen tid. Till kartmaterialet hör också beskrivningar från lantmätare över byns ekonomi och dess invånare men också beskattningsstorlek men också viktiga upplysningar såsom var människorna köpte och sålde sina varor samt viktiga händelser som inträffat i byarna (Örja karta 1761; 1778; UV Syd 2010-02-15; Lantmäteriverkets hemsida 2010-02-16; appendix 1, 2 och 5). De två kartor som främst användes var storskifteskartan från år 1761 och storskifte på inägorskartan från år 1778. Till kartorna hörde relativt omfattande dokument med beskrivning av gårdar, byns ekonomi, händelser i byn, namn på vångar, vilka förändringar som genomfördes för storskiftet och en hel del annat.

1.3.4 Språklig tolkning av karta

Kombinationen och jämförelsen av skriftligt källmaterial och kartor gav upphov till ytterligare en typ av material. Genom att analysera marknamn från Lund Stifts Landebok från 1570-talet och storskifteskartan från år 1778 kunde ny information produceras. De hade samma språkliga ursprung samt betydelse och därmed kunde vissa marknamn ges en ungefärlig placering. Dessutom kunde verksamhet som skett i byn samt geologiska förhållanden visas (LB 1569:144f; fig. 9).

1.3.5 Modern litteratur

Det har genomförts ett stort antal studier kring byar. Litteraturen har därmed blivit relativt omfattande. Byarkeologin har hamnat i fokus för forskning de senaste 15 åren. Några extra viktiga verk är bland annat Katalin Schmidt-Sabos avhandling *Vem behöver en by?* och *Den medeltida byns sociala dimensioner* (Schmidt Sabo 2001; 2005). Ett annat viktigt verk som kopplar samman arkeologi och historisk arkeologi, förhistoriska boplatser med medeltida byar är *Byarnas bönder* (Mogren 2005). Boken är skriven av ett flertal arkeologer vid UV Syd som var knuten till projektet VKB, Väst kustbanan och avhandlar berörda byar cirka 500-1500 e.

Kr. Även Mats Anglerts avhandling *Kyrkor och herravälde* som diskuterar makt, sockenbildning och kyrkor är ett viktigt verk för uppsatsen (Anglert 1995).

1.4 Metod

Metoden som används i uppsatsen får ses som en tvärvetenskaplig komparativ metod. Arkeologiska material från Örja analyserades och arkeologin kunde framförallt besvara frågor kring om det fanns en eller flera storgårdar och deras placering. Arkeologin kunde också visa om det är troligt att det funnits en träkyrka i Örja. Skriftliga källor gav information om de medeltida ägandestrukturerna. Genom de skriftliga källorna kunde en bild skapas om någon markägare dominerade såsom kyrka, kung eller frälset. Det blev också möjligt att se framförallt om det fanns någon utmärkande frälseätt i byn under medeltiden. Analysen av de skriftliga källorna syftade också till att leta efter toftnamn som kan indikera storgårdar eller äldre bebyggelse. Genomgången och analysen av de skriftliga källorna samt den språkliga utredningen kring marknamnen utfördes på Dialekt- och Ortnamnsarkivet i Lund. Där skedde också diskussioner med personalen framförallt med Claes Ringdahl.

Genom att analysera två storskifteskartor från år 1761 och år 1778 med där tillhörande kartdokument framkom marknamn som indikerade verksamhet, geologiska förhållanden men också storlek på gårdar och toftmarker (fig. 5, 6 & 9). Fokus lades även på att undersöka antal tegar till respektive gård, placering av tegar och tofters storlek granskades för att se om några speciella strukturer såsom storgårdar framträdde i kartmaterialet. Utblickar gjordes även till andra kulturgeografiska undersökningar som genomförts på byar. Anledningen till detta var för att se strukturer i byarna för att kunna få ett jämförelsematerial för Örja. Då kartorna och deras dokument inte fanns någonstans tryckt i modern litteratur skedde också arbetet att exciperera de viktigaste av dessa handlingar. Excerptering det vill säga en direkt avskrift utan förändringar av kartans dokument skedde för att underlätta hanterandet av materialet. Excerpteringen genomfördes också för att inte få felaktiga resultat innan en grundläggande bild av Örja framträtt. Tolkningen skedde först i samband med analyserandet av kartorna. Kartorna var också en viktig nyckel till att förutom storgårdar även kunna analysera om det funnits en träkyrka i byn. Kartmaterial från 1700-talet kunde tillämpas på medeltida förhållanden och även ibland yngre järnålder, genom de analyser som genomfördes. Snarlika metoder är ofta vanliga inom kulturgeografien (Riddersporre 1989:135-144; 1995; 2003:213-240; Jönsson & Persson 2008). Analysen av kart- samt det arkeologiska materialet har

genomförts på egen hand men diskussioner har förts med arkeologer vid UV Syd i Lund. Även modern litteratur och forskning framförallt arkeologisk och kulturgeografisk användes för att komplettera övrigt material och för att kunna förankra de hypoteser som uppstod. Det genomfördes också en mindre språklig utredning kring marknamnen i skriftliga källor och på kartor och kartdokument där det framkom verksamhet som sannolikt har kontinuitet från sent 1500-tal till slutet av 1700-tal.

Genom dessa metoder för att besvara frågeställningarna blev resultatet i slutändan ett antal hypoteser kring storgårdar samt en eventuell träkyrka i Örja. Det skriftliga materialet gjorde det betydligt lättare att analysera vilka som ägde mark i Örja under medeltiden. Genom detta tvärvetenskapliga angreppssätt med olika analyser på ett antal material ledde detta dels till en mer fullständig bild än om endast ett material använts dels uppstår också nytt material när exempelvis skriftliga källor och kartor genomgick en gemensam analys.

1.5 Forskningshistorik

Under vikingatiden och medeltiden var bebyggelsen koncentrerad till slättbygden framförallt i sydvästra Skåne och bybildningar började uppträda (Anglert 1995:145f; Rosén 2004:30).

Under 1920-talet kom folklivsforskaren Åke Campbell att dela upp Skånes kulturlandskap i tre olika regioner: slättbygd, risbygd och skogbygd. Resultatet blev att enligt Campbell fanns slätten i väster och söder, skogen i norr och i öster samt risbygden fungerade som en övergångszon (Söderberg 1994:49). Slättbygden karakteriserades av att de flesta byar hade tresäde och hade reglerade inägor som hörde till byn. Byarna låg relativt tätt och markanvändningen kom ofta att regleras genom att ett samarbete gällande odling och hägnader skedde i form av vångalag i vilket flera byar kunde ingå (Dahl 1989:19; Söderberg 1994:49ff; Anglert & Lagerås 2008:23f).

Forskningen kring byar är mycket omfattande och även relativt komplex. Byar är idag en stor del av den exploateringsarkeologi som förekommer i landet. Det sker mycket utgrävningar i vad som idag kännetecknas som byar men det grävs också på platser som någon gång under historiens lopp kännetecknats som byar. Många diskussioner förs om resultaten och mycket har publicerats kring byarnas uppkomst, strukturer, kontinuitet, diskontinuitet och invånarnas sociala status och nätverk (Schmidt Sabo 2001; 2005 Mogren 2005). Den svenska byforskningen kom igång på allvar under 1980-talet. En viktig brytpunkt för skånsk

byarkeologi och byforskning kom när Riksantikvarieämbetet genomförde en fornminnesinventering i Malmöhus län 1985-87. Samtliga byar och gårdar med medeltida belägg blev då registrerade som fornlämningar. Bytomterna hade redan i praktiken behandlats som fornlämningar men inventeringen ledde dock till att antalet arkeologiska undersökningar i Malmöhus län ökade. Under 80-talet kom också fokus att flyttas från de medeltida städerna till den vikingatida och medeltida landsbygden. För den begynnande svenska men framförallt för den skånska byforskningen användes dansk byforskning som en grund både för att uppbygga teorier och hypoteser men även för att se byars utveckling. Detta tillämpades sedan på det material som framkom i Skåne. Studier av vikingatida boplatser och deras avstånd till de historiska byarna gjordes i Danmark för att kunna diskutera begreppen kontinuitet och diskontinuitet (Skansjö 1983:77ff; Söderberg 1994:41).

Granskar vi fornlämningar kring sen järnålder och vikingatid ligger dessa oftast placerade på en relativt torr plats omgiven av våtmarker. Om de sena järnåldersbosättningarna får anses vara relativt stora framträder bilden att det varit ett mycket litet avstånd mellan järnåldersboplatser och de tidigmedeltida byarna. Forskningen kring de sena järnåldersboplatserna samt de tidigmedeltida byarna i Skåne var inte lika aktiv som i Danmark under första halvan av 1980-talet. Detta berodde delvis på det ”rapportberg” många av de grävande aktörerna hade. Detta gjorde också det svårare för forskare från de akademiska institutionerna att använda framgrävt material (Callmer 1986:171).

Forskningen kring storgårdar, deras uppkomst, placering i byn och deras funktioner är fortfarande en viktig och intressant fråga i forskningen. Storgårdar och huvudgårdar anses ibland representera två olika system. Storgården innebar ett eget slutet ekonomiskt system och huvudgårdarna hade ett antal underlydande gårdar som betalade avgifter (Anglert 1995:99f). Detta synsätt har i senare tids forskning nyanserats och visar på att både en kombination av systemen samt ytterligare ekonomiska system kan ha existerat (Schmidt Sabo 2005:73). En viktig studie kring huvudgårdarna gjordes i Ystadprojektet där runstenar, arkeologiska iakttagelser och äldre lantmäterihandlingar granskades för att spåra huvudgårdar i undersökningsområdet. Runstenarna ansågs genom dess inskrifter och titlars markering indikera tidigt stormannainflytande. De äldre lantmäterihandlingarna användes för att analysera läget för en storgård men också för att diskutera läget i förhållande till det äldre landskapet och byn (Skansjö *et al* 1989:71-74). Men betydelsen av storgårdar, huvudgårdar

och i allmänhet stora utmärkande gårdar tycks varit mycket vanligare än vad tidigare forskning visat och har varit en relativt vanlig företeelse i byarna (Schmidt Sabo 2005:74).

Senvikingatida och tidigmedeltida storgårdar diskuteras ofta i samband med byggandet av träkyrkor och vilka som låg bakom byggnationen. Större delen av de tidigmedeltida kyrkorna tycks ha varit etablerade den lokala eliten. Kyrkan uppfördes också ofta på storgårdstoften där de blev en del av gårdskomplexet (Anglert 1995:174).

Forskningen visar att ägandestrukturen under medeltiden är ofta sammankopplad med förhållandet storgård eller huvudgård och kyrkans etablering. Genom kungamaktens framväxt och etablerande samt uppkomsten av frälse och det andliga ståndet kom dessa att bli stora jordägare runt om i Skåne. Genom allianser, våld, maktmanifestationer och på andra sätt kom man i besittning av gårdar som kom att doneras, bytas och handlas med under medeltiden. Allt fler bönder kom att fungera som arrendebönder på gårdarna och de fick betala avgifter till ägaren av gården. De gårdar som kom i kyrkans ägo behölls ofta inom kyrkans sfär under medeltiden igenom (Anglert 1995:146). En viktig studie som gjorts om förhållandet samt utvecklingen av maktstruktur i kombination med framväxandet av kyrkan är Mats Anglerts avhandling *Kyrkor och Herravälde* (Anglert 1995).

Bystrukturer är komplexa och analyseras utifrån en mängd perspektiv, det pågår diskussioner och det finns ett flertal tolkningar om hur bybegreppet ska klassificeras (Thomasson 2005:46). Byar innefattar också stora material och komplicerade strukturer med ägandeförhållande, förändringar i odlingsystem, tekniska framsteg, kyrkans betydelse för att nämna några (Thomasson 2005:58f). Forskning sker också kring byggnaders placering på toftmarken och i förhållande till varandra men även byggnadernas utformning (Thomasson 2005:93).

Ett av de viktigaste bidragen gällande byforskning ur ett antal perspektiv är Katalin Schmidt Sabos sammanläggningsavhandling som publicerades i *Vem behöver en by?* (2001) samt *Den medeltida byns sociala dimensioner* (2005). Avhandlingen diskuterar bland annat de sociala förändringar som skedde under bybildningstiden i Skåne, vilken teoribildning som finns i dagens byforskning och vilka aktörer som hade intresse av byar. Schmidt Sabo diskuterar även hur bystrukturer har tagit sig uttryck och vilken påverkan detta haft på människor. Även genusbegreppet tillämpas på byar för att granska genusrelationer mellan bönder, mellan över-

och underordnad samt mellan individer och kollektiv (Schmidt Sabo 2001; 2005).

Avhandlingen gav upphov till nya perspektiv inom den byarkeologiska forskningen och med ytterligare utgrävningar kommer forskningen om kontinuitet-diskontinuitet, strukter och relationer i byar kunna belysas genom nya perspektiv.

Den kommande slutundersökningen som kommer att genomföras våren och sommaren 2010 i Örja kommer sannolikt bli en viktig milstolpe inom byforskningen. Vid byarkeologiska undersökningar saknas många gånger byggnader och kulturlager som överlagras varandra från äldre och yngre bebyggelser från yngre järnålder till medeltid. Många gånger har också yngre lager schaktats bort så att arkeologerna kommit åt de underliggande äldre strukturerna. I Örjas fall där järnåldersboplatsen överlagras av den historiska bytomten kommer mycket ny kunskap att genereras (Schmidt Sabo 2001:24; Knarrström 2009:35, 53f).

1.6 Källkritik

Det finns flera källkritiska aspekter på en studie av denna typ. Det arkeologiska materialet kommer framförallt från mindre slutundersökningar och framförallt från förundersökningen som skedde år 2009. Förundersökningen syftade till att avgränsa fornlämningsområdena och utröna komplexitet och kulturlagertjocklek. Detta gör att den arkeologiska bilden av Örja är relativt knapphändig och endast generella slutsatser fås av materialet. De skriftliga källorna fokuserades till de som fanns tryckt i modern källlitteratur. På grund av det relativt tidskrävande arbetet kom fokus att vara på de skriftliga källor som fanns excerperade i källpublikationer och därmed är inte alla skriftliga källor granskade. Många av de skriftliga källorna som inte undersökts finns endast i originalhandlingar eller på mikrofilm där skrivarnas handstilar ofta gör det mycket tidsödande att gå igenom dokumenten.

Kartorna från sent 1700-tal användes för att spåra äldre strukturer och gårdar i byn. Kartorna skulle avspegla verkligheten men visade många gånger även på en framtida planering. Det berodde också på lantmätarens noggrannhet och vilken information bönderna delat med sig av gällande byns ekonomi och andra viktiga beskrivningar som finns till kartorna (Örja karta 1761; 1778; appendix 2). Författaren av denna uppsats har tidigare inte genomfört några större kartanalyser därför kan eventuella tolkningsfel föreligga. Men djupgående inläsning gjordes på kulturgeografiska studier framförallt producerade av kulturgeografer samt att diskussioner har förts med arkeologer vid UV Syd som arbetat under ett flertal år med den

typen av material. Excerperingen av kartdokument som inte funnits i tryckt form genomfördes och även där kan vissa tolkningsfel förekomma. Fortlöpande diskussioner har förts med personal på Dialekt-och Ortnamnsarkivet kring de skriftliga källorna och kartmaterialet samt i samband med tolkandet av namnen som förekom i Lunds stifts Landebok från cirka år 1570 och storskifteskartan från år 1778 (appendix 3 & fig 9). Den stora källkritiska aspekten är dock var gårdarna har varit placerade samt utseende på tegarna innan skiftena och speciellt tillämpningen av kartmaterialet på vikingatida samt medeltida förhållanden. Placeringen av byar i Danmark visar att bebyggelsens utbredning vid tiden för skiftena stämde väl överens med hur den högmedeltida situationen var (Söderberg 1994:49ff). De arkeologiska undersökningarna i Örja visar dock att kartmaterial relativt väl överensstämmer med de medeltida förhållandena trots ödeläggelsen under senare delen av 1600-talet (Knarrström 2009:28f).

Då källmaterialet har en sådan stor spännvid både tidsmässigt men också är av tvärvetenskaplig karaktär minskar risken för felkällor. Kombinationen av flera olika material samt med en stor kronologisk spännvid gör också att de hypoteser och resultat som nås i denna studie bör vara något mer korrekta då bevis, kunskap och slutsatserna bygger på ett stort material. Detta minskar också risken för att oerfarenhet påverkar slutresultatet alltför mycket. Även den moderna litteraturen har källkritiska aspekter men genom jämförelser med källmaterial blir bilden mer komplett av Örja med hjälp av modern litteratur.

2. Översikt över Örja

Vad gäller Örja var den en så kallad rundby eller platsby där gårdarna låg kring en öppen gemensam byplats (Schmidt Sabo 2005:34). Örja ligger i slättbygden men gränsar till risbygden. Byn ligger ett par mil söder om Helsingborg och ett par mil norr om Lund. Landskrona som ligger ett par kilometer väster om Örja kyrkby etablerades först under 1400-talet vilket gjorde att Örjas invånare inte hade speciellt nära till någon stad under tidig- och högmedeltid. Örja kom att ligga i gränslandet mellan kungens stad Helsingborg med Kärnan och kyrkans stad Lund med domkyrkan och ärkebiskopssätet (Anglert *et al* 2010:7f).

2.1 Det tidiga ”Örja”

Inom Örja socken finns det ett relativt stort antal fornlämningsområden från stenålder till nutid (FMIS 2010-03-02). Vid den förhistoriska boplatsen RAÄ 35 strax väster om samt

under Örjas bytomt har det påträffats bland annat förhistorisk keramik, flintavslag, lerklining, järnföremål, takpannor, yngre rödgoods och mynt från år 1666. Det har även påträffats huslämningar vilka daterades till folkvandringstid-vendeltid och vendeltid. Även stora ugnsanläggningar har påträffats. En bit av ett arabiskt silvermynt framkom under utgrävningarna som genomfördes år 2009. Sydväst om bytomten påträffades ytterligare ett treskeppigt långhus daterat till vikingatid (Knarrström 2009:26-29). Boplatsen som helhet har flera bebyggelser från större delen av yngre järnålder (Knarrström 2009:28-33; FMIS 2010-03-02).

I Örja fanns en av de äldsta runstenarna i Skåne den så kallade Örjastenen. Runstenen beräknas vara från 800-talet och lyder ungefär: ”Efter Fri (?), (Åses) son står (denna sten)” (FMIS 2010-03-02). Vilket betyder ungefär ”Åse reste stenen efter sin son Fri” (Knarrström 2009:9). Åse tolkas som Åsa vilka båda är kvinnonamn. Är tolkningen korrekt är det en av två runstenar i Danmark där mannen omnämns utifrån hans mor (Blomgren 1952:16f; Anglert *et al* 2010:8). Stenen påträffades vid den gamla medeltida kyrkans rivning men var den hittades skiljer sig. Både uppgifter att stenen hittades i kyrkogårdsmuren eller i kyrkans vägg förekommer (Blomgren 1952:14f; Anglert *et al* 2010:8). Runstenens ursprungliga placering är okänd även om det är sannolikt att den kan ha stått i närheten av den gamla landsvägen mellan Landskrona och Fällestad eller kanske vid en storgård (Knarrström 2009:11). Vissa runstenar har sannolikt flyttats från sin ursprungliga plats till ett storgårdsläge och har även ibland använts som byggnadsmaterial till kyrkobyggnationer och detta är sannolikt fallet med stenen i Örja (Riddersporre 1989:138f, 142; Tollin 2007:141). De namngivna på stenen Åse samt Fri är troligen de första Örjaborna vi känner namnet på. Fri har avlidit innan sin mor och Fri tycks också ha varit betydande person då en sten restes till hans minne (Blomgren 1952:17).

Då det påträffats senvikingatida bebyggelse mycket nära den historiska bytomten är det relativt sannolikt att det kan finnas en kontinuitet mellan de förhistoriska gårdarna och de medeltida gårdarna. De arkeologiska beläggen är dock för få för att säkert kunna bevisa en kontinuitet i nuläget (Knarrström 2009:16).

Vid utgrävningar av den historiska bytomten benämnd RAÄ 9 öster om byns gatumark genomfördes en särskild utredning där schakt bland annat drogs vid det som på äldre kartmaterial är gård 3. Det påträffades stolphål, brunnar, gropar, diken samt

kulturlagerområden. Fyndmaterialet daterades till 12-1800-tal. Det påträffades också en byggnad som inte fanns på det äldre kartmaterialet. Bebyggelsen på toftmarkerna ansågs dock troligen vara från yngre järnålder (fig. 2 & 3).

En viktig och stor händelse som kom att påverka människors liv i högsta grad under medeltiden var Digerdöden som började härja 1350 och återkom i perioder under 1300- och 1400-talen vilket sannolikt också slog hårt mot Örja. Vid Örjas förundersökning av de historiska gårdslägena gick det inte avgöra någon påverkan från denna period (Anglert *et al* 2010:1f). De kommande utgrävningarna i Örja under våren och sommaren 2010 kommer sannolikt att ge en klarare bild av händelseförloppet under pestepidemierna.

Genom de grävningar som genomförts i Örja och i andra byar går det i nuläget att någorlunda föreställa sig hur människorna hade det ekonomiskt genom att granska det artefaktmaterial de lämnat efter sig. Under tidigare utgrävningar i Örja påträffades åtskilliga fynd av bly, järn och cu-legering. Även en del fisk- och djurben, artefakter i bergart, bearbetat ben samt olika typer av keramik framförallt yngre rödgods, yngre svartgods och Östersjökeramik grävdes fram (Knarrström 2009:53f). Det är ofta genom fyndmaterialet som vi kan komma människor riktigt nära. Preliminära översikten över Örjas fyndmaterial tyder på att materialet är relativt snarligt andra utgrävda byars artefaktmaterial som också har ett visst inslag av föremål som fanns i städer och även några importerade artefakter (Schmidt Sabo 2001:97-111). Genom arkeologin och andra typer av källmaterial kan vi få en inblick i vem och vilka som ägde gårdar i Örja under medeltiden, en mycket viktig period i Örjas historia.

Fig 1. Författaren gräver ut ugnsbotten på gård 20 2009-04-22 Fotograf :Katalin Schmidt Sabo

3. Vem ägde gårdar i det medeltida Örja?

Det går att få en fingervisning av hur många gårdar det kan ha varit i Örja under medeltiden. Under förundersökningen som skedde år 2009 av västra delen av bytomten berördes de

historiska gårdslägena 1, 12, 20 och 16 (fig. 1, 2, 3, 4, 5 & 6). Vid gård 12 och 20 påträffades tidigmedeltida artefakter, vid gård 1 hittades högmedeltida artefakter och vid gård 16 framkom senmedeltida föremål (Knarrström 2009:53f). Alltså tycks åtminstone en gård sannolikt flera funnits under medeltiden vid de fyra gårdslägena som är kända på 1700-talets kartmaterial. Sedan tillkommer prästgården vilken utgjordes efter medeltiden av gård 11. Gård 11:s läge relativt nära kyrkan gör att det är tänkbart att det fungerat som prästgård även under en del av medeltiden. Det är tre gårdar som omnämns som donerade från år 1285 fram till och med reformationen i Örja. Dock tillkommer sannolikt en eller ett par gårdar i ett par donationstexter där det specifika antalet inte omnämns. En ytterligare fingervisning om antalet gårdar som funnits i Örja kan fås av Lunds stifts Landebok från cirka år 1570. Landeboken omtalar 23 ½ gårdar i hela socknen som betalade tionde. Tittar vi på 1700-tals kartorna ligger antalet gårdar i Örja uppemot 20 stycken. Så en uppskattning av de medeltida förhållandena kan antalet gårdar ha varit mellan 10-20 stycken gårdar i Örja (LB 1569:144f; Örja karta 1761; 1778; appendix 1, 2, 3 och 5). Det första belägget som handlar om gårdsägande är något osäkert i sin form. Det är sannolikt kung Erik Menveds kansler och dekan Guido i Lund som donerar en eller flera gårdar i Örja till S:t Stefans altare i Lund vilket troligen sker 1314 (ÆDA 5:1 1314:163; DSIII 1311-1326:180, 189).

Ett viktigt belägg på donation av en gård är från år 1448. Det doneras en gård av Elsebe som var Claus Langz dotter. Elsebe var gift med Tue Andersen Galen som tillhörde den förmögna och framstående Galensläkten som bland annat var biskopar och gälkare under medeltiden i Skåne. Gården donerades till Bosjökloster (REP 3R:3 1437-1450:745; appendix 3). En Tue Galen var gälkare i Skåne det vill säga kungens ställföreträdare men detta var under slutet av 1300-talet. Elsebes make Tue Andersen Galen var väpnare och länsinnehavare av Rönneberga län. Dock bör man komma ihåg att Galensläkten var en mäktig ätt i Danmark under medeltiden och hade även kopplingar till Hvideätten där bland annat ärkebiskop Absalon kom ifrån. Anledningen till donationen av gården var att Elsebes dotter var priorissa på Bosjökloster och gårdens avkastning tillföll dottern. Efter dottern avlidit tillföll gården klostret att förvalta. En Anders Galen kom senare att bli förvaltare av gården för klostrets räkning. Anders Galen var en mäktig och förmögen man och 1483 fick han av kapitlet hela Rönnebergs län i förläning (Blomgren 1952:17f; Raneke 2001:16f; Reinsert 2010-04-26). Detta tyder på att en mäktig frälseätt har kontakter och hade intresse av Örja. Ytterligare en mäktig person framträder i det skriftliga källmaterialet. Det är kungen själv, Hans I som

donerade den tidigare kungsgården Erikstorp samt en gård i Örja till Landskrona stad år 1505. Det kan ha varit en konfiskerad gård från kyrkan eller frälset. Det kan också varit att kungen själv ägde en gård i Örja av någon anledning. Det kan eventuellt varit en gård som donerats till kungen av någon storman, det kan också vara att kungen tidigare etablerat en gård i Örja (REP 2R:6 1505-1510:79; appendix 3). Det är dock mycket intressant belägg då frågan är varför kungen donerade sin kungsgård men också en gård i Örja och varför doneras inte fler gårdar? Varför just i Örja? Det är frågor som kommer att kräva djupare efterforskningar för att besvaras. De skriftliga beläggen från medeltiden är ganska knapphändiga men kommande utgrävning samt ytterligare genomgång av senare skriftligt material kan ge en mer komplett bild av Örja under medeltiden. Kyrkan var en stor jordägare under medeltiden och även i Örja. Kyrkan i sig själv var en viktig del av människors liv i byn. Det byggdes minst en kyrka i Örja och byn blev kyrkby i socknen. Detta fick en stor betydelse under tidig medeltid då kyrkbyar såsom Örja även hade vissa urbana drag då byarna fungerade som centralort och det blev en religiös samlingsplats för människor (Rosén 2004:28).

4. Kyrkorna i Örja

Kyrkor är ett viktigt källmaterial för medeltida förhållanden både i byar och i städer. Kyrkans placering kan även vara viktig för att urskilja en storgård. I Örja har det funnits två eller tre kyrkor. Den nuvarande från 1867, en medeltida i sten och möjligen även en träkyrka. Enligt kartmaterialet var den medeltida stenkyrkan placerad i stort sett där dagens kyrka ligger. Det som finns vilket skulle kunna indikera en träkyrka är det gravfält som påträffades vid en täckdikesgrävning år 1939 strax öster om gård 11. Det var ett flertal skelett, minst åtta som låg i parallella rader och med öst-västlig orientering med armarna längs sidorna. Vid grävningen påträffades ett par vittrade sandstenshällar samt även tegel hittades i fyllningen. Om fyllningen åsyftar gravfyllning eller om teglet fanns i matjorden framkommer inte av dokumentationen. Gravarna daterades till medeltid eller senare. Teglet kan ha kommit dit genom plöjning. Sandstenshällarna kan härröra från medeltiden. Jämförs armarnas placering med det stora gravmaterial som finns i Lund tyder placeringen av skelettens armar på en klar datering i 1000-tal eller tidigt 1100-tal enligt min mening (Moberg 1939:1; Cinthio 2002:215, 218; FMIS 2010-03-02).

Är gravarna från tidig medeltid kan de ange en placering av en möjlig träkyrka då kyrkan skulle kunna varit placerad nära kyrkogården. Träkyrkan har i så fall sannolikt legat cirka 300 meter öster om nuvarande Örja kyrka. Dock är förhållandet mellan träkyrkor och tidiga kyrkogårdar omdiskuterat (Anglert 1995:67). En tidig träkyrka borde byggts på tomten av den lokala

storgården.

Att

storgården

normalt låg

nära kyrkan

kan bland

annat ses i

Rinkaby i

nordöstra

Skåne.

Rinkaby var

svarlik Örja i

storlek, antal

decimanter

och

geografisk placering vid

kusten men låg i

slättbygdsområde. I Rinkaby var gård 1 och 2 huvudgård och låg granne med kyrkan

(Rinkaby karta 1751). Träkyrkan byggdes sannolikt av en lokal storman eller stormannafamilj.

Under 1100-talet eller tidigt 1200-tal ersätts den gamla träkyrkan av en stenkyrka. Örja var

huvudort i socknen vilket gjorde byggnationen av stenkyrkan en angelägenhet för alla

socknens invånare. Ingen frälseperson tycks funnit det intressant att själv bekosta en kyrka

och lägga den på sin tomtmark när stenkyrkan skulle byggas. Detta gjorde att kyrkan

bekostades av socknens invånare med eventuellt ekonomiskt stöd av frälset som ägde gårdar i

byn. Men det var knappast på initiativ av frälset som den medeltida kyrkan i Örja byggdes.

Oavsett om det funnits en träkyrka eller ej är frågan när den medeltida stenkyrkan byggts. Den

finns med på kartan från 1761 med både planritning samt beskrivning (fig 2.). Kyrkan har haft

valv samt strävpelare, saknar absid år 1761 och har ett kvadratisk kor och ett litet kvadratisk

Fig 2. Örja bytomt år 1761 Storskifteskarta

klocktorn. Förutom 1761 års beskrivningar och planritning av den gamla kyrkan kom också professor C.G. Brunius att göra en skiss och en anteckning om kyrkan under 1800-talet. Enligt Brunius skulle kyrkan ursprungligen haft en absid. Absiden kom dock att ersättas under 1200-talet av en rakt avslutad korvägg och troligen förlängdes även koret. Detta pekar på att kyrkan byggdes någon gång under 1100-talet. Kyrkan hade också ett torn som var relativt smalt och kvadratisk vilket daterades till 1400-tal. Dock byggdes små kvadratiske västtorn även under tidig medeltid. Det kan eventuellt ha föregåtts av ett mindre torn men det finns inga säkra belegg för detta. Under 1800-talet skulle den gamla medeltida kyrkan varit vit och haft trappgavlar (Blomgren 1952:193ff, 197, Anglert 1995:80). Första skriftliga belägget i Örja är från 1285 där dekanen Benediktus i Lund testamenterade en halv mark till Örja kyrka och 2 öre till prästen vilket indikerar att det funnits en kyrka i Örja vid denna tid (DS I 817-1285:666f; DD2R3 1281-1290:149; DRB2R3 1281-1290:128; Örja karta 1761; appendix 1,2 & 3). Kyrkan är alltså en viktig faktor för att kunna ge ett visst dateringsunderlag åt Örja medeltida kyrkby.

Forskningen har visat att majoriteten av de tidigmedeltida kyrkorna sannolikt ingått i ett huvud- eller storgårdskomplex där uppförandet av kyrkan kan förknippas med ett stort jordägande från en eller ett fåtal personer med maktposition i samhället. Under tidig medeltid var kyrkan och kungens makt relativt starkt förknippade med huvudgårdar och den godsbildning som kom att ske under medeltiden. Både kungamakten men än mer det världsliga frälset kom att handla med gårdar och gods under medeltiden vilket kunde leda till många ägarbyten. Frälset kopplade ofta samman gårdar till godsbildning och huvudgårdar som kom att ersätta de vikingatida storgårdarna. Huvudgårdarna kom många gånger under senmedeltiden att flytta ut ur byarna (Jönsson & Persson 2008:25). Vad gäller kyrkans ägande tedde detta sig något annorlunda. Kom gårdar eller gods i kyrkans ägo kom dessa att stanna hos kyrkan fram till reformationen i många fall. Vissa förändringar kunde ske men då handlade det ofta om enstaka gårdar som kunde byta ägare (Anglert 1995:145f, 172).

5. Storgårdar i Örja?

Vad är en storgård och hur definieras den? Med storgård i denna uppsats åsyftas en gård som med dess storlek med tillhörande toftmark särskiljer sig i byn. En storgård får ses som en agrar enhet med en arbetsledare och ett flertal underställda. Gården kan ledas av ägaren själv

eller en förvaltare och kan bestå av flera byggnader (Tollin 2007:139). Många studier av vikingatida och medeltida byar resonerar om det funnits en storgård i byn ofta i kombination med kyrkan. Dock är det mycket olika hur man lyfter fram storgårdens roll i byn. För att det ska ha funnits en ”riktig” storgård krävs i stort sett en reglerad bebyggelse med strikt uppdelade toftmarker vilket normalt inte fanns i byarna under 800-talet. Ett undantag görs av gårdarna i Flädie 8 där det finns klara indikationer på att gårdarnas toftmarker varit reglerade under boplatsens levnadstid under 800-900-talen (Becker 2006:58-61). Men inga konkreta spår finns av detta i Örja.

För att kunna diskutera en storgård i Örja behöver vi först konstatera om det över huvudtaget fanns en eller kanske flera storgårdar i byn och när den eller dem i så fall har existerat. Det kartmaterial som producerades under 1700-talet är en bra utgångspunkt för att lokalisera ett storgårdsläge. För att analysera läget för en storgård är de två bästa kartorna: storskifteskartan från år 1761 samt storskifteskartan på inägorna från år 1778. Till kartorna hör också ett antal sidor med dokument som beskriver gårdarna, mantal och mycket annat. Vid en granskning av kartorna visar det sig att 1761 års karta endast delvis stämmer överens med hur det verkligen såg ut i Örja. Vissa av gårdarna är endast planerade och sannolikt är också en del av den tegindelning som finns endast planerad och kom inte att genomföras eller genomfördes endast till viss del. 1778 års karta visar en mer korrekt bild vad gäller uppdelningen i toft- och tegmarker. Dock bör anmärkas att den saknar vissa företeelser såsom dammar och liknande. Därför måste båda kartorna användas i varierande grad. För att underlätta studien granskades båda kartorna dels i ursprungligt skick, dels genom färgläggning för att göra sammankoppling gård-toft-teg mer synbar i materialet. En viktig punkt att titta på är toftmarken tillhörande gårdarna. Toftens storlek har under tidig medeltid fungerat som ett mått på hur stor del en gård hade i en bys skyldigheter och tillgångar samt att toft-namn kan indikera den äldsta odlingen (Dahl 1989:196; Riddersporre 1995:26; Persson 2008:71; appendix 1 & 2; fig 5, 7, 8).

Toftmarken är generellt sett tomten tillhörande gården men den ligger inte alltid i direkt anslutning till gården. Båda kartorna uppvisar i stora drag samma struktur vad gäller tofterna. Tofterna i väster speciellt för gård 1 och 9 var stora och formade nästintill som kvadratiska block. Topografiskt låg de på ett plant höjdläge i norra delen av bytomten och marken slutade svagt söderut ner mot en vattensänka (Örja UP 2010:10). Vid förundersökningen av gård 1 visade den sig ha tjockast samt störst utbredning av kulturlager vilket kan indikera omfattande verksamhet och troligen aktivitet under en lång tid men det kan också bero på bevaringsförhållanden (fig 3.). Gård 1, 12 och 20 uppvisade alla en kronologi med start under tidig medeltid (Örja UP 2010:14). Även gårdarna 12 och 20 har relativt stora toftmarker men gårdarna 16, 21 och 19 har betydligt mindre. Dock har gård 19 ganska stor toftmark i söder och den sammanlagda toftmarken blir i stort sett i klass med gård 1 och gård 9. I söder finns gårdarna 21, 19, 2, 18 där framförallt gård 18 har en stor toftmark. I öster finns gårdarna 3, 5, 4, 17 och 11.

Fig 3. Schakt vid gård 1 2009-04-30
Fotograf: Författaren

Dessa har relativt små toftmarker där gård 11 har den största också blockformig toft såsom gård 1 och 9. En samlad överblick från de båda kartorna visar att tofterna tillhörande gård 1 och 9 var de största. Vad gäller tegarnas antal är de 26 stycken för gård 1 och 25 stycken för gård 9. Mindre gårdar såsom gård 20, gård 10, gård 3 och gård 5 har samtliga 27 stycken tegar var. De tillhörande dokumenten till 1778 års skifteskarta visar att gård 1 utgjort ett helt rusthåll och gård 9 utgjort ett helt hästhemman. Enligt kartan har gård 1 varit en fyrlängad gård och gård 9 har även den haft fyra längor men också ytterligare ett par mindre hus. Stora toftmarker kan indikera ett storgårdsläge. Detta beror på äldre strukturer där stora ägområden samt höga hemmanstal kommer från en tid då fysisk kontroll och närvaro i landskapet var av största vikt. Storgårdar blev också väldigt sällan delade och har ofta inte skiftats lika många

gångar som mindre gårdar i en by. Detta indikerar att det varit stora gårdar och i Örja är det endast fem av fjorton gårdar som var på ett helt mantal (Örja karta 1761; 1778; Tollin 2007:148; appendix 1 & appendix 4; fig 2, 4, 5 & 6).

Ytterligare en indikation på en storgård är toftnamnen. Ofta är dessa av en speciell karaktär och kan många gånger kopplas samman med äldre bebyggelse. För 1761 års karta förekommer inga marknamn för kartan. 1778 års karta har med marknamnen i dokumenten och där finns ett toftnamn "Damstofterne". Dock kan man ganska snabbt med kartorna konstatera att det åsyftar helt enkelt tofterna vid dammen. Dammen ligger på gård 18:s tomt och angränsar till åkerstycket som kallas "Damstofterne". Dock av vilket datum dammen är eller hur gammal benämningen är går inte att säga. I närheten av dammen kan det även ha funnits en skvaltkvarn men dammen kan också ha fungerat som vattenhål till djuren i byn (Pettersson 2001:180f).

Det finns ytterligare två belägg för toftnamn och det förekommer i de skriftliga källorna. I Lunds stifts Landebok som slutfördes under 1570-talet förekommer tofterna "Gaardstofftenn" samt "Smidde tofften". "Smidde tofften" syftar på smedtomten det vill säga där smeden i byn kan ha bott eller där det fanns en smedja. Det kan dock också syfta på hantverkare i ett mer generellt perspektiv under medeltiden men att det relaterar till smide är mest sannolikt (LB 1569:144f; Ringdahl 2010-03-16). Smedtoften har funnits någonstans inom den södra vängen. Enligt ortnamnsforskaren Göran Hallberg motsvarar "Smiddetoften" den nuvarande smedvången på Marieberg öster om gården. Marieberg ligger strax sydväst om Örja kyrkby (Hallberg 1973:149). Detta är dock en aning tveksamt då Örja 18 flyttas ut i samband med enskiftet i början av 1800-talet. Dessutom sträckte sig sannolikt inte södra vängen så långt söderut under 1500-talet. Detta går att utläsa från 1700-tals kartorna där "Nyvång" etableras av en del från fäladsmarken och har alltså inte varit upptagen som åker innan. Därför är "Smiddetoften" och smedvången knappast samma område som avses (Örja karta 1778).

"Gaardstofftenn" har enligt Landeboken varit placerad i den östra vängen. Vad toftnamnet syftar på kan vara ett par olika saker. Namnets betydelse kan varit att det var tomten vid gården, det kunde också vara en indikation på en större gård möjligen kanske en storgård. Då indelningen vad gäller antalet vångar och deras placering sannolikt överensstämmer relativt

väl mellan Landeboken och storskifteskartorna får vi en viss placering av var ”Gaardstofftenn” har funnits (LB 1569:144).

Namnet indikerar tomtmarken till en specifik gård och inte gårdar i allmänhet då det inte står i pluralform. Alltså bör det vara någonting speciellt med en specifik gård som gjorde att den skiljde ut sig från mängden som exempelvis en storgård gjorde. ”Gaardstofftenn” kan alltså syfta på prästgårdens egen tomtmark. På storskifteskartan år 1778 står gård 11 omnämnd som prästgård. Detta är en relativt trolig tolkning då toftnamnet står upptaget under prästgårdens egendom och alltså har tillhört prästgården (LB 1569:144; appendix 3). Vilka belägg talar då för gård 11 som en storgård och om den fanns när existerade den? Runstenen i Örja från 800-talet är en bra indikation på att det funnits en storgård i byn och den hittades vid rivningen av den medeltida stenkyrkan. Även om runstenen flyttats har det knappast varit speciellt långt. Alltså bör runstenen kunnat vara placerad i närheten av gård 11. Dessutom går den gamla landsvägen till Fällestad precis söder om gård 11:s toftmark. Runstenen kan varit placerad vid vägen för att visa upp den lokala makteliten för förbipasserande. Under vikingatiden och delvis under tidig medeltid var det viktigt att hävda sin makt genom att vara fysiskt närvarande på sin storgård för att kunna upprätthålla sin makt och runstenen har kunnat fungera som ett tidigt uttryck för maktmanifestation (Schmidt-Sabo 2010-02-24).

I Örja fanns ett tidigmedeltida gravfält som var beläget på markerna tillhörande gård 11. Till gravfältet hörde sannolikt en träkyrka även den sannolikt placerad på storgårdstomten och byggdes på initiativ av stormannafamiljen sannolikt under 1000-tal eller tidigt 1100-tal. Toftens storlek och blockformiga karaktär på skifteskartan är ytterligare ett stöd för en storgård. Dessutom namnet ”Gaardstofftenn” från Landeboken 1570 indikerar att det fanns eller hade funnits en utmärkande gård i östra vängen. Gård 11 var under sent 1700-tal även prästgård men detta ligger sannolikt längre tillbaka i tiden. På skifteskartan från år 1778 finns också öster om gård 11:s ägor det som var först kyrkojord och som kom att bli kronobete. För att kunna se om det finns andra byar som har liknande förhållande kan man granska nordöstra Skåne. Några mil sydost om Kristianstad ligger Rinkaby som är mycket snarlik Örja både i geografisk placering nära kusten men också i antal gårdar och mantal. I Rinkaby visar det sig att gård 1 och 2 var placerade precis vid kyrkan och tycks också ha bland de största tofterna i byn. I Rinkaby omnämns också en huvudgård år 1532 (Rinkaby karta 1751; Karlsson 1998:176). Rinkabys storgård och likheterna med Örjas gård 11 är slående. Gård 11 har alltså

utgjort en storgård under 800-talet och in i tidig medeltid. Gård 11 kan eventuellt haft en lokal hövding som ägare som kontrollerade byn eller ett större antal gårdar. Då det har påträffats vikingatida bebyggelse i Örja är det en intressant tanke men kan inte bli mer än en hypotes i nuläget. Dock kommer undersökningen av järnåldersboplatsen förhoppningsvis skapa en bättre bild av järnåldersbyns strukturer.

Under vikingatiden byggde maktbasen i samhället på jordägande hövdingar, självägande bönder och trälar. Storgården kunde alltså genom användandet av trälar, plundring, tribut och i vissa fall även med handel försörja sig och bibehålla kontroll och makt samt eventuellt ge beskydd till självägande bönder. De självägande bönderna fick troligen i gengäld genomföra tjänster, betala eller ställa upp som krigare om det krävdes och därmed hade man inlett samhällsutvecklingen mot det medeltida samhället (Anglert 1995:147f). Under tidig medeltid kom behovet av fysisk närvaro i landskapet att minska vilket ledde till att stormannafamiljer och det framväxande frälset inte längre hade samma behov av att fysiskt manifesteras sig med runstenar. Utvecklingen fortsatte mot ett stånds- eller klassamhälle där "elitgrupperna" i samhället kom att vara ihopkopplade på flera olika sätt. De som innehade höga positioner härrörde ofta från stormannaätter och hade under vikingatid och medeltid allierat sig på olika sätt med kungamakten och kyrkan. "Elitgrupperna" manifesterade sig genom kyrkobygget, lyxkonsumtion både i städer och på landsbygden. Även storgårdarna och underlydande gårdar med landbor växte fram under tidig medeltid. Det växte även fram ett frälsestånd som var befriade från skatt (Anglert 1995:147f; Rosén 2004:31).

Detta kom att påverka Örja under medeltiden. Byn blev huvudort i socknen och fick en viktig roll. Detta gjorde det viktigt att ha en ordentlig kyrka som representerade huvudorten. Träkyrkan kom därför att försvinna under 1100-tal eller tidigt 1200-tal och stenkyrkan byggdes. Samtidigt händer också något med storgården i Örja. Det finns några olika tänkbara scenarion enligt min mening. Gård 11:s ägare försvinner från byn av någon orsak och den medeltida storgården skapas av en ny frälsefamilj som etablerar sig i byn och det kan vara ett avbrott på många år när det inte fanns en storgård i byn under medeltiden. Det kan också vara så att ägarna till gård 11 flyttar storgården till läget för gård 1 och 9. Sannolikt kom den nya storgården att lyda under en förvaltare då det inte finns några klara indikationer att det skulle varit huvudgård för frälset utan de bodde sannolikt någon annanstans. Frälsefamiljen ägde sannolikt inte bara storgården i byn utan hade troligen flera underlydande gårdar som betalade

avgifter. Därför behövdes en förvaltare vilken placeras på gård 1 och 9 för att kunna få in avgifter och kontrollera arrendebönderna. Detta gjorde intresset för att ta initiativ för att placera

stenkyrkan på tomten svält då man själv inte bodde i byn. Istället placerades den en bit från det gamla storgårdsläget men på byns allmänna mark. Socknens invånare fick sannolikt bekosta den även om det antagligen skedde

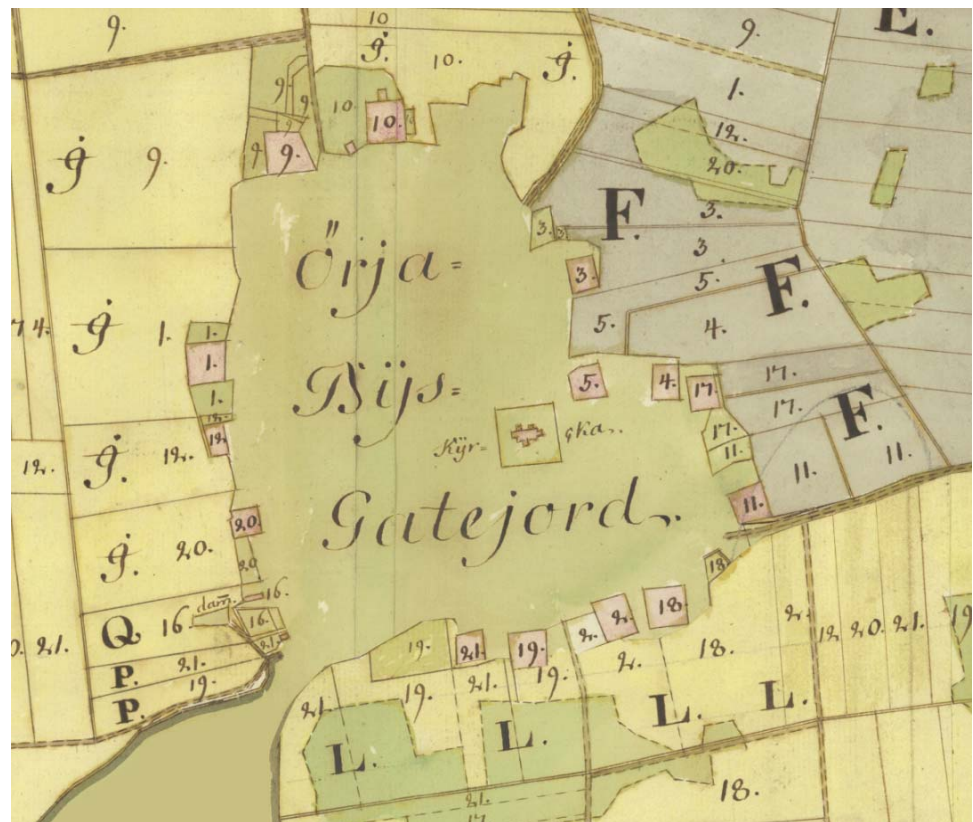

Fig 4. Örja bytomt år 1778 storskifteskarta

med stöd av frälsefamiljen. Den medeltida stenkyrkan uppvisade

dock inga konkreta spår av att vara byggd av frälset såsom ett brett västtorn normalt sett gjorde. Den gamla storgården kom istället att omvandlas till prästgård med en bra placering till den nya kyrkan. Att gård 1 och 9 utgjort en storgård under medeltiden stöds av jämförelser med andra genomförda studier. Granskas kulturgeografiska studier genomförda i samband med Öresundsförbindelseprojektet går det att utläsa från analyserna att gård 1 ofta i kombination med en eller ibland upp till tre andra gårdar ses som en trolig huvudgård under medeltiden (Persson 2008:74f, 76, 94; fig 4.). Ytterligare ett stöd för att framförallt gård 1 skulle kunna fungerat som en storgård är att normalt var ofta gård 1 en gård med hög ålder och/eller hög status inom byn (Knarrström 2009:17). Utifrån kartorna är alltså gård 1 och 9 troliga gårdslägen för en medeltida storgård anser jag.

Vad gäller det arkeologiska materialet får detta ses som mycket bristfälligt för att kunna konstatera storgårdslägen. Vid undersökning av det medeltida gravfältet vid gård 11 år 1939

omnämns endast fynd av skelettmaterial men inget om bebyggelse lämningar. Dock var det en liten yta som berördes (Moberg 1939:1f). Gård 9 har inte berörts av arkeologiska undersökningar. Vid gård 1 drogs ett fåtal schakt vid förundersökningen 2009. Schaktningen påverkades av förrådsbyggnaderna som fanns på platsen tillhörande den dåvarande Weibullsholmsgården. Där framkom raseringslager, syllstenar och andra arkeologiska kontexter. Det hittades med hjälp av detektor bland annat två mynt som bestämdes till åren 1332-1360 då den svenske kungen Magnus Eriksson Smek kontrollerade Skåne. Det påträffades också ett litet kors i bly som kopplas samman med pilgrimsresor under medeltiden (Knarrström 2009:41). Gårdsläge 1 berörs av kommande slutundersökning och då bör det visa sig om det funnits en storgård under medeltiden på platsen.

Ytterligare ett källmaterial som kan användas för att se eventuella storgårdar i Örja är det skriftliga materialet. Storgårdar omnämns ofta som mansio eller curie men finns inte omnämnt i Örjas fall. Dock har inte alla texter varit åtkomliga på latin utan vissa har endast funnits i översättningar (Tollin 2007:142; appendix 3). Vid en överblick av det skriftliga materialet finns det inga direkta indikationer på att en storgård funnits i Örja under medeltiden. Första belägget gällande Örja är från 23 augusti 1285 och behandlar att dekanen Benediktus i Lund skriver i sitt testamente ”ecclesie dimidiam marcham. presbitero ii oras” vilket innebär att till Örja kyrka fick en halv mark och att prästen skulle få två öre. Detta syftade inte på konkreta pengar utan på avkastningen från markområdena (DS I 817-1285:666f; DD2R3 1281-1290:149; DRB2R3 1281-1290:128; appendix 3).

De skriftliga beläggen om Erik Menveds kansler och dekan Guido som tidigare beskrivits i kapitel 3 på sida 13 är intressant men ger ingen klar koppling till att det rör sig om en storgård som doneras utan det kunde vara gårdar som endast hade som funktion att generera avkastning. Det andra skriftliga belägget som är intressant är Elsebes donation av en gård till Bosjökloster som omnämns i kapitel 3 sida 13. Belägget visar på att en mäktig dansk frälseätt haft gårdsinnehav i Örja under senmedeltiden. Även här pekar inte de skriftliga beläggen på att det var en regelrätt storgård.

Från senare källor såsom Lunds Stifts Landebok eller i Decimantboken från 1651 finns inte heller indikationer på en storgård eller huvudgård, utan det som framkommer är att det funnits

ett antal större gårdar så kallade ”helgårdar” men om någon av dessa har varit en storgård kan i nuläget ej avgöras (LB 1569:144f; Dec. jb 1651:212f, 549; appendix 3).

De skriftliga beläggen ger alltså ingen klar indikation på att det skulle ha funnits en storgård i Örja. Dock uppvisar beläggen en klar kyrklig kontakt med donationer av kyrkans män till kyrkliga institutioner och altare kopplade till Lunds domkyrka. Beläggen uppvisar också en uppenbar koppling till frälseläkter där de periodvis varit ärkebiskopar och gälkare över Skåne. Alltså är det mäktiga personer som äger gårdar i det medeltida Örja men självfallet kan det också förekommit några självägande bönder även om dessa sannolikt ej varit speciellt många.

6. Diskussion

Örja var och är en mycket intressant by att analysera. Det har varit en förhållandevis stor by och mycket har hänt under tidens gång. Ägandestrukturen i Örja tycks domineras av framförallt två aktörer: frälset och kyrkan. Detta stämmer väl överens med den generella bilden av slättbygdsbyar under medeltiden. De dominerande jordägarna är just kyrkan och olika frälseläkter. Kungamakten har en del gårdar och det finns ett fåtal självägande bönder. Detta gör att de bönder som bodde i Örja var en form av arrendebönder som fick betala avgifter och skatt för att bo på gården. Flera av gårdarna donerades till kyrkan men förändringarna för människorna var sannolikt inte så stora åtminstone inte så länge de fick stanna kvar på gården. Ägandestruktur, byggandet av den första kyrkan och storgårdar hänger intimt samman.

Personligen anser jag att det i Örja fanns två storgårdar som sannolikt haft viktiga funktioner i byn. Den första som etablerades innan eller under 800-talet är till en början inte en storgård såsom de uppvisar sig under medeltiden. Den får snarare ses som någon form av hövdingagård då bebyggelsen inte tycks varit reglerad i Örja vid denna tid. Genom att manifesteras sig med runstenen har Åse och Fri med deras familj kunnat dels visa upp sig för byns andra invånare dels även för förbipasserande då runstenen sannolikt stått vid vägen mot Fällestad. Resultatet av analysen får ses som hypotetiskt då de två källmaterial det skriftliga och det arkeologiska som hade kunnat visa konkret på en storgård under vikingatid inte gör det för närvarande i någon större utsträckning. Det skriftliga källmaterialet med undantag av runstenen börjar först 1285 det vill säga en bra bit in i medeltiden.

Gård 11 har berörts av mycket lite arkeologi och då endast på 1930-talet. Under dikesgrävningen påträffades skeletten och benmaterialet blev det intressanta. Fokus låg överhuvudtaget inte på att se om där också fanns bebyggelse lämningar. Det var också små ytor som berördes av grävningen vilket minskade sannolikheten för att upptäcka bebyggelse spår. Vad gäller gård 1 och 9 har endast gård 1 berörts av arkeologi. Bebyggelse lämningar från olika tidsperioder framkom under förundersökningen 2009 och även medeltida fyndmaterial. Detta gör det lovande inför kommande slutundersökning under vår och sommar att kunna hitta bebyggelse och för att kunna klargöra om det funnits en storgård under medeltiden på platsen.

Både gård 11 samt gård 1 och 9 uppvisar blockformiga toftmarker som är belägna vid gårdarna. Då gård 11 var en storgård under vikingatid och en bit in i tidig medeltid har gården skiftats fler gånger än vad den senare storgården kom att göra. Gård 11:s toftmarker kan alltså ha varit betydligt större under vikingatiden. Dock finns spåren kvar av den blockformiga relativt stora toftmarken kvar på kartmaterialet från 1700-talet. Gård 11 kom senare att fungera som prästgård och detta kan ha gjorts att man medvetet sålt av delar av jorden som tillhört den gamla storgården.

Storgården som senare blev gård 11 härstammar sannolikt från tiden innan eller kring 800-talet då runstenen gjordes. Vid denna tidpunkt fanns det ingen reglerad bebyggelse i byn. Även om storgården fanns kvar in i tidig medeltid så tillhörde den en äldre bystruktur. Därför kom gård 11:s toftmark att genom tidens lopp bli något diffus i kartmaterialet från 1700-talet när den ritades in av en lantmätare. Ändock är den blockformiga toftmarken en bra indikation på äldre bebyggelse. "Gaardstofften" från Lunds stifts Landebok var en benämning på en gårdstoft som utmärkte sig från övriga. Sannolikt syftade "Gaardstofften" på prästgårdens egendom men det kan också varit en benämning för den gamla storgårdstoft som hade funnits där tidigare. Den första storgården kom att ha en viktig roll i byns historia. Den lokala eliten som fanns på gården kan varit de som införde kristendomen. De tog initiativ till att bygga träkyrkan på sin egen gårdstoft och detta var ett led i att knyta sig till kristendomen. Skeletten på gravfältet eller snarast den troliga kyrkogården som påträffades på 1930-talet pekar på att gravarna var från tidig medeltid. Detta grundar sig på framförallt armarnas ställning som var ut med sidorna och påträffandet av två sandstenshällar. Det påträffades även

tegel i fyllningen men detta kan bero på att marken plogats och hur djupt ner teglet fanns är inte beskrivet. Byggandet av en träkyrka gjorde att stormannafamiljen fick tillgång till kyrkans maktstruktur och att folk började begravas på kyrkogårdar. Detta kom att vara en förändringens tid i Örja. Dock kom storgården att flytta eller att läggas ner under medeltiden av någon anledning, exakt vilken är svårt att säga. Det kan ha kommit nytt frälse till Örja och som etablerade en ny storgård under medeltiden på läget för gård 1 och 9. Dock tycks inte gård 1 och 9 varit en huvudgård utan frälset bodde på annan plats.

Det kan dock bero på att den lokala eliten som sannolikt börjat bli ett begynnande frälse hade börjat förlora intresset av att bo i Örja. Man skulle etablera ättens huvudgård på någon annan mer lämplig plats i någon annan by eller stad. Dock hade familjen kvar sin egendom i Örja som förutom storgården kan bestått av ytterligare underlydande gårdar. Om det istället var så att storgården flyttades upp till den nordvästra delen av bytomten där gård 1 och 9 senare kom att finnas är frågan varför och när detta skedde? Flytten hände sannolikt innan eller i samband med att stenkyrkan byggdes det vill säga omkring 11-1200-talen. Frälsefamiljen kan vid denna tidpunkt ha flyttat ut från Örja och etablerat en snarast godsliknande storgård på en annan plats. På den storgård som etablerades tillsattes en förvaltare som kunde övervaka egendomarna åt familjen samt även kunde samla in avgifter från de underlydande gårdarna. Hur strukturen under vikingatid och medeltid varit med arrendebönder och liknande kräver mer arkeologisk information för att kunna helt beläggas. Kungen var i behov av allierade och frälset var i behov av inkomster för att kunna ställa upp för sin kung. Detta gjorde att landbogårdar var ett mycket bra sätt för frälset att få inkomster och således kan byn bestått av den yngre storgården med ett antal underlydande gårdar.

Den yngre storgården kom att tillhöra en tid då byn sannolikt hade en reglerad bebyggelse och i detta system ingick storgården. Detta har gjort att gårdens toftmarker har varit mer strikt avgränsad. Stenkyrkan kom att byggas av socknens invånare och då en förvaltare fanns på den yngre storgården fick kyrkobyggnationen möjligen ekonomiskt stöd av frälset. Men den byggdes inte på storgårdstomten utan placerades på byns allmänna mark. Storgården kom troligen att leva kvar fram till mitten av 1400-talet tillsammans med en reglerad toftmark kom den yngre storgården att klarare visa sig i kartmaterialet från 1700-talet. Gård 1 och 9 hade stora blockformiga tofter betydligt större än gård 11. Under medeltiden kom gårdar i Örja att doneras till kyrkan och detta kom sannolikt att gälla även storgården. Belägget där Elsebe

Clausdatter Lang gift med Tue Galen donerade en gård år 1448 till Bosjökloster är mycket intressant. Storgården på gård 1 och 9 är eventuellt den gård som doneras till Bosjökloster. Galensläkten hade tidigare varit en mäktig dansk frälsesläkt där man bland annat innehått positionen gälkare det vill säga kungens ställföreträdare. Elsebe hade gods på Bornholm och var således en ganska betydande kvinna. Tue Andersen Galen var skriven till Näsbyholm ett av släktens Galens gods. Under senmedeltiden hade dock släkten Galen upplevt en nergång. Under 1400-talet etablerades också Landskrona några kilometer väster om Örja. Detta gjorde det sannolikt intressant för frälset att etablera sig inom stadens administration och få höga poster i Landskrona. Donationen kan vara ett tecken på att man sålt eller donerat sina gårdar och hade inte längre något intresse av att ha större egendomar i Örja. Samtidigt kunde Elsebe trygga inkomster för sin dotter som var priorissa på Bosjökloster och gården skulle först tillfalla dottern och sedan klostret. När gården löd under klostret var Anders Galen förvaltare och han hade också en befattning inom kyrkan. Det märkliga är att i Anders Galens testamente får Örjas kyrka ingenting däremot Asmundtorps kyrka fick del av testamentet. Beror detta på att man var gemensamt pastorat eller att Anders Galen inte ville ha något att göra med Örjas kyrka och en tidigare konflikt låg bakom? Hade Galenätten och kyrkan kommit i konflikt? Storgården hade i vilket fall till sist spelat ut sin roll för Örja. I samband med reformationen är det troligt att kungen drog in gården från klostret och att den vid denna tidpunkt kom att skiftas och därmed försvann den sista storgården i Örja. Därmed försvann den yngre storgården i Örja.

Med frälsets och kungens donationer av gårdar i Örja har detta helt klart påverkat människor. Det har lett till en större osäkerhet om man fick vara kvar på den gård man arrenderade. Men i många fall tycks arrendebönderna fått bo kvar på gården även när den bytte ägare. Förutsättningarna kom ändå att ändras till viss del då en ny ägare innebar nya krav och en annorlunda syn på hur saker skulle skötas.

7. Slutsatser

Har då analysen och materialen kunnat besvara mina frågeställningar som fokuserat på ägandestruktur i Örja under medeltiden, vem eller vilka som låg bakom den första kyrkan och om det har funnits storgårdar i Örja? Personligen anser jag att svaret är ja. Genom att analysera ett relativt stort och tvärvetenskapligt material har bilden av Örja och utvecklingen

av byn klarnat trots att de arkeologiska beläggen är relativt få. Genom just att arkeologiska beläggen är få har det varit svårt att föra i bevis utan resultaten ska framförallt ses som hypoteser. Det har ändå gått att skapa sig en bild av hur situationen har varit i Örja. Runstenen med omnämmandet av Åse och Fri, den blockformiga toftmarken till gård 11, den hypotetiska träkyrkan och det tidigmedeltida gravfältet samt omnämmandet av "Gaardstofftenn" i östra vängen i Landeboken från 1570-talet är mycket bra indikationer på en storgård och att den skulle funnits under vikingatid och eventuellt in i tidig medeltid.

Den yngre storgården som bestod av gård 1 och 9 är mer osäker dock uppvisar de stora blockformiga tofterna samma struktur som i gård 11 fast i betydligt större format. Det skriftliga belägget med Elsebe med donationen till Bosjökloster är osäkert om det rör storgården. Dock vet vi att Galensläkten uppenbarligen ägde egendom i Örja och de hade definitivt resurser för att ha en storgård med förvaltare i byn under medeltiden. Kyrkan och frälset var de dominerande jordägarna i Örja under medeltiden vilket var en normal situation i slättbygdsbyar vid den här tiden. Arbetsmetoden att utifrån ett antal källmaterial kunna presentera en hypotetisk bild har visat sig fungera. Detta gör att man har riktlinjer inför vidare undersökningar. Vad gäller storgård på gård 1 kommer det att kunna undersökas under våren och sommaren 2010. Då kommer sannolikt bilden av Örja förändras betydligt.

Referenslista

Källor

ÆDA 5:1 1314. *De ældste danske arkivregistraturer 5:1*. Christensen, W. 1910. København.

DD2R3 1281-1290. *Diplomatarium Danicum 2 Række 3 Bind 1281-1290*. Afzelius, A. & Blatt, F. 1939. København.

DD2R7 1313-1317. *Diplomatarium Danicum 2 Række 7 Bind 1313-1317*. Blatt, F. & Olsen, K. 1956. København.

Dec. jb 1651. *Decimantboken 1651 för Skåne, Blekinge och Bornholm*. Skånsk senmedeltid och renässans 21. Landsarkivets i Lunds skriftserie nr 13. Skansjö, S. & Tuvestrand, B. 2007. Bjärnum.

DRB2R3 1281-1290. *Danmarks Riges Breve 2 række 3 bind*. Afzelius, A. 1939. København.

DRB2R7 1313-1317. *Danmarks Riges Breve 2 række 7 bind*. Olsen, K. 1956. København.

DS I 817-1285. *Diplomatarium Suecanum I 817-1285 1:2 1274-1285*. Liljegren, J.G. 1829. Stockholm.

DSIII 1311-1326. *Diplomatarium Suecanum III 1311-1326 Första delen*. Hildebrand, B.E. 1842. Stockholm.

LB 1569. *Lunds stifts Landebok 1569. Första delen nuvarande Malmöhus län*. Skånsk senmedeltid och renässans 4. Ejder, B. & Ljunggren, K.G. 1950. Lund.

REP 2R:6. *Reportorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis 2 række 6 bind Series Secunda 1505-1510*. Christensen, W., & Gad, G.E.C. 1934. København.

REP 3R:3 1437-1450. *Reportorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis 1437-1450*. Christensen, W., & Hude, A. 1902. København.

Referenser

Anglert, M. 1995. *Kyrkor och herravälde: Från kristnande till sockenbildning i Skåne*. Lund Studies in Medieval Archaeology 16. Lund.

Anglert, M., Brorsson, T., Larsson, S., Rejnert, A. 2010 *Den lyckade staden Landskrona*. Lund.

Anglert, M. & Lagerås, P. 2008. Den stora berättelsen ett landskap präglat av förändring. (Red. Anglert, M.). I *Landskap bortom Traditionen: Historisk arkeologi i nordvästra Skåne*. Lund. S. 19-102.

Becker, N. 2006. Gårdar på rad. (Red. Larsson, S.). I *Centraliteter: människor, strategier och landskap*. Lund. S. 51-76.

Blomgren, E. 1952. *Boken om Örja*. Landskrona.

- Callmer, J. 1986. To Stay or to Move: Some Aspects of the Settlement Dynamics in Southern Scandinavia in the Seventh to the Twelfth Centuries A.D. with special Reference to the Province of Scania, Southern Sweden. (Red. Larsson, L.). I *Meddelanden från Lunds Universitets historiska museum 1985-1986*. New Series Vol. 6. Lund. S 167-208.
- Cinthio, M. 2002. *De första stadsborna: Medeltida gravar och människor i Lund*. Stockholm.
- Dahl, S. 1989. *Studier i äldre skånska odlingsystem*. Kulturgeografiska institutionen: Meddelanden serie B 69. Stockholm.
- Granlund, J. 1959. Frälse. (Red. Granlund, J.). I *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk lexikon medeltid från vikingatid till reformationstid Band IV Epistolarium Frälsebonde*. Malmö.
- Jensen, J. 2004. *Danmarks Oldtid: Yngre Jernalder og Vikingetid 400 e. Kr-1050 e. Kr*. København.
- Jönsson, L. & Persson, L. 2008. Utgångspunkter. (Red. Jönsson, L. & Persson, L.) I *Det organiserade landskapet: Öresundsförbindelsen och arkeologin*. Malmöfynd 13. Malmö. S 12-33.
- Jönsson, L. & Persson, L. 2008. (Red. Jönsson, L. & Persson, L.). *Det organiserade landskapet: Öresundsförbindelsen och arkeologin*. Malmöfynd 13. Malmö.
- Karlsson, M. 1998. *Navis Ecclesie: Kyrka och demografi i det medeltida Skåne*. D-uppsats i medeltidsarkeologi. Lund.
- Knarrström, A. 2009. Örja-Weibullsholm: Fyra förhistoriska boplatser och fyra historiska gårdar. *UV Syd Rapport 2009:17 RAÄ Dnr 421-120-2009 (FU), RAÄ Dnr 421-1025-2009 (Au)*. Lund.
- Kriig, S. 2005. Det långa projektet. (Red. Mogren, M.). I *Byarnas bönder: Medeltida samhällsförändring i Västskåne*. Lund. S 34-43.
- Hallberg, G. 1973. *Skånes Ortnamn del 16 Serie A: Rönnebergs härad och Landskrona stad*. Lund.
- Mogren, M. 2005. *Byarnas bönder. Medeltida samhällsförändringar i Västskåne*. (Red. Mogren, M.). Lund.
- Persson, L. 2008. Äldre bebyggelsestruktur och odlingslandskap. (Red. Jönsson, L. & Persson L.). I *Det organiserade landskapet: Öresundsförbindelsen och arkeologin*. Malmöfynd 13. Malmö. S. 34-101.
- Pettersson, C.B. 2001. Byarna längs ån: En landskapsanalys av bebyggelse och mark i Kyrkheddinge socken. (Red. Schmidt Sabo, K.). I *Vem behöver en by? Kyrkheddinge, struktur och strategi under tusen år*. Lund. S. 157-183.
- Raneke, J. 2001. *Svenska Medeltidsvapen I*. Nora.

- Riddersporre, M. 1989. Lantmäterihandlingar, runstenar och huvudgårdar. Några kommentarer och spekulationer i ett lokalt geografiskt perspektiv. (Red. Andersson, H. & Anglert, M.). I *by, huvudgård och kyrka: studier i Ystadsområdets medeltid*. Lund studies in medieval archaeology 5. Stockholm. S 135-144.
- Riddersporre, M. 1995. *Bymarker i Bakspegel: Odlingslandskapet före kartornas tid*. Meddelanden från Lunds Universitets Geografiska Institutioner avhandlingar 124. Trelleborg.
- Riddersporre, M. 2003. Mellan enskifte och järnålder: Järrestad i kulturgeografisk analys. (Red. Bengt Söderberg). I *Järrestad: Huvudgård i centralbygd*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter No 51. Stockholm. S 213-240.
- Rosén, J. 1964. Krongods. (Red. Granlund, J.). I *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid Band IX Konge Kyrkorummet*. Malmö.
- Rosén, C. 2004. *Stadsbor och bönder Materiell kultur och social status i Halland från medeltid till 1700-tal*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar skrifter 53, Lund Studies in medieval archaeology 35. Lund.
- Schmidt Sabo, K. 2001. Nu vilja bönderna bygga en by: Sociala förändringar under bybildningstid i Skåne. (Red. Schmidt Sabo). I *Vem behöver en by? Kyrkheddinge, struktur och strategi under tusen år*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter 38. Lund. S. 11-27.
- Schmidt Sabo, K. 2001. *Vem behöver en by? Kyrkheddinge, struktur och strategi under tusen år*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter 38. Lund.
- Schmidt Sabo, K. 2005. *Den medeltida byns sociala dimensioner*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter 67. Lund Studies in Historical Archaeology 1. Lund.
- Skansjö, S. 1983. *Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid*. Skånsk senmedeltid och renässans 11. Lund.
- Skansjö, S., Reisnert, A., & Riddersporre, M. 1989. Huvudgårdarna i källmaterialet. (Red. Andersson, H. & Anglert, M.). I *By, huvudgård och kyrka: studier i Ystadsområdets medeltid*. Lund studies in medieval archaeology 5. Stockholm. S. 71-133.
- Skrubbeltrang, F. 1957. Bonde. (Red. Granlund, J.). I *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid Band II Blik-Data*. Malmö.
- Söderberg, B. 1994. Bytomtsarkeologi i Skåne – några exempel från UV Syds arbetsområde. (Red. Pettersson, A-M.). I *Arkeologi i Sverige 3*. Stockholm. S 41-66.
- Thomasson, J. 2005. Bybildningen och bönderna. (Red. Mogren, M.). I *Byarnas bönder: Medeltida samhällsförändring i Västskåne*. Lund. S. 44-139.

Tollin, C. 2007. Storgårdar eller familjejordbruk – den tidigmedeltida bebyggelsestrukturen i Småland. (Red. Hansson, M.). I *Utmarker, gårdar och människor: Om järnålder och medeltid i sydvästra Småland*. Växjö. S 139-150.

Internet

Welinder, S. 2010. *Kvalitet i uppdragsarkeologin: Dokumentation från Riksantikvarieämbetets konferens i Stockholm 23-24 november 2009*. Stockholm. 2010-04-12 http://www.raa.se/publicerat/varia2010_2.pdf

Lantmäteriverkets hemsida 2010-02-

16 http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=6&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a32

http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=7&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a33

DAL:s hemsida 2010-02-10-2010-02-15 <http://130.235.143.139/beb/sokharad.aspx>

Sökord: Örja, Säby, Norra Säby, Södra Säby, Erikstorp. Dialekt- och Ortnamnsarkivet i Lund.

FMIS 2010-03-02 <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Kartor

Rinkaby karta 1751 *Ägomätning* Finns tillgänglig på

http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=9&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4b3130312d343a32

Örja karta 1761 *Storskifteskarta* Finns tillgänglig

på http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=6&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a32

Örja karta 1778 *Storskifteskarta på inägor* Finns tillgänglig

på http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=7&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a33

Opublicerat

Källhänvisningar skriftliga källor för Örja, Säby, Norra Säby, Södra Säby, Erikstorp 2010; Sammanställt av Fredrik Larsson utifrån Dialekt- och Ortnamnsarkivets databas på internet samt kortregistret på DAL i Lund.

Skriftliga belägg för Örja, Säby, Norra Säby, Södra Säby, Erikstorp 2010.

Sammanställt av Fredrik Larsson utifrån listan *källhänvisningar skriftliga källor* och med där hänvisad källlitteratur

Moberg, C. A. 1939. *Brev till Riksantikvarien om de påträffade gravarna i Örja vid gård 11*.

Örja UP 2010 *Undersökningsplan för Örjas slutundersökning berörande RAÄ 9 gårdsläge 1, 12, 20 och 16 samt RAÄ 35 förhistorisk boplatz.* Lund.

Muntligt

Reisnert, A. 2010-04-26. *Uppgift via e-mail.*

Ringdahl, C. 2010-03-16. *Muntligt Diskussion och språklig analys av marknamn*

Schmidt-Sabo, K. 2010-02-24. *Muntligt Diskussion på UV Syd.*

Schmidt Sabo, K. 2010-03-17. *Uppgift via e-mail.*

Övrigt

DAL 2010 Det skedde ett stort antal besök på DAL, Dialekt- och Ortnamnsarkivet under uppsatsens gång under hela perioden 2010-01-20-2010-05-09

UV Syd 2010-02-15 Tillgång till högupplösta kartor Örja 1761 och 1778.

Bildförteckning

Fig 1. Författaren gräver ut ugnsbotten på gård 20. 2009-04-22 Fotograf : Katalin Schmidt Sabo UV Syd.

Fig 2. Örja bytomt år 1761, storskifteskarta. http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=6&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a32

Fig 3. Schakt vid gård 1 2009-04-30. Fotograf: författaren Fredrik Larsson.

Fig 4. Örja bytomt år 1778, storskifteskarta. http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=7&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a33

Fig. 5 Örja karta storskifte år 1761. http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=6&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a32

Fig 6. Örja storskifteskarta år 1778. http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=7&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a33

Fig 7. Kulturgeografisk karta Örja år 1761. Redigerad av författaren: Fredrik Larsson. http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=6&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a32

Fig. 8. Kulturgeografisk karta Örja år 1778. Redigerad av författaren: Fredrik Larsson.
http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=7&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3235382d373a33

Fig 9. Örja marknamn och dess betydelse. Efter Lunds Stifts Landebok 1570 Storskifteskartan på inägor år 1778. Redigerad av författaren: Fredrik Larsson

Appendix 1

Fig. 5 Örja karta storskifte 1761

Fig 6. Örja storskifte på inägor 1778

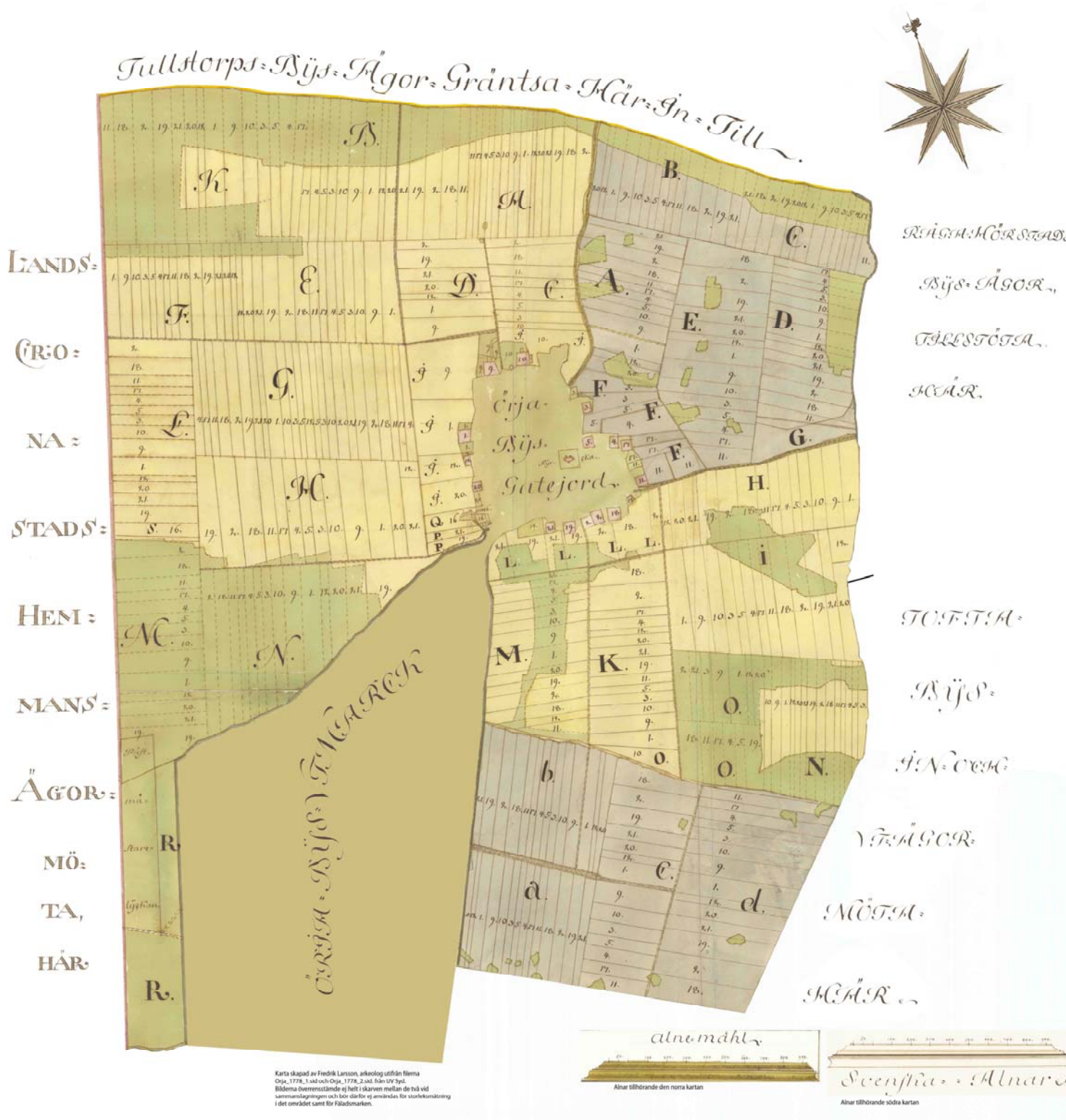
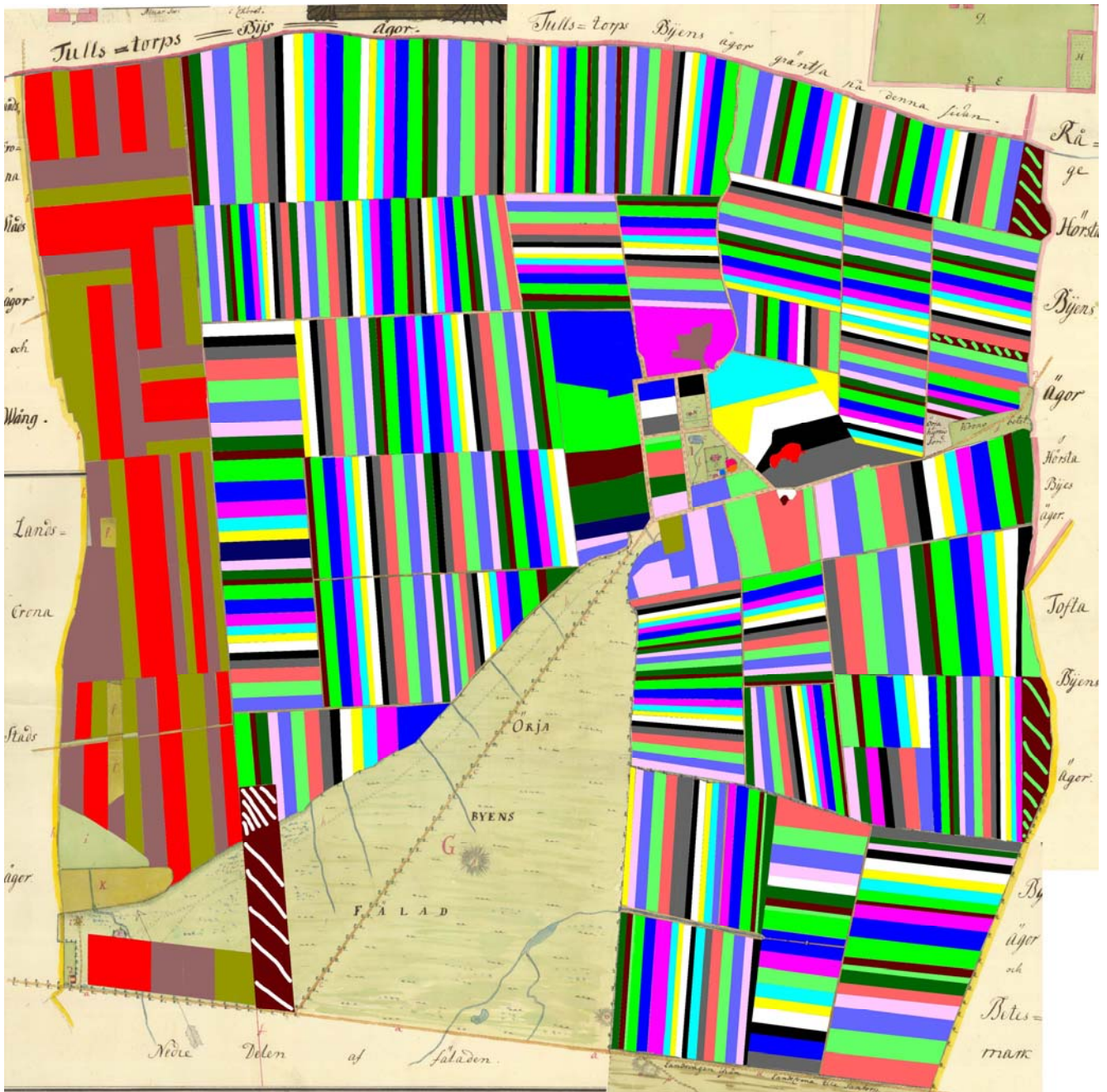

Fig 7. Örja storskifte kulturgeografisk 1761

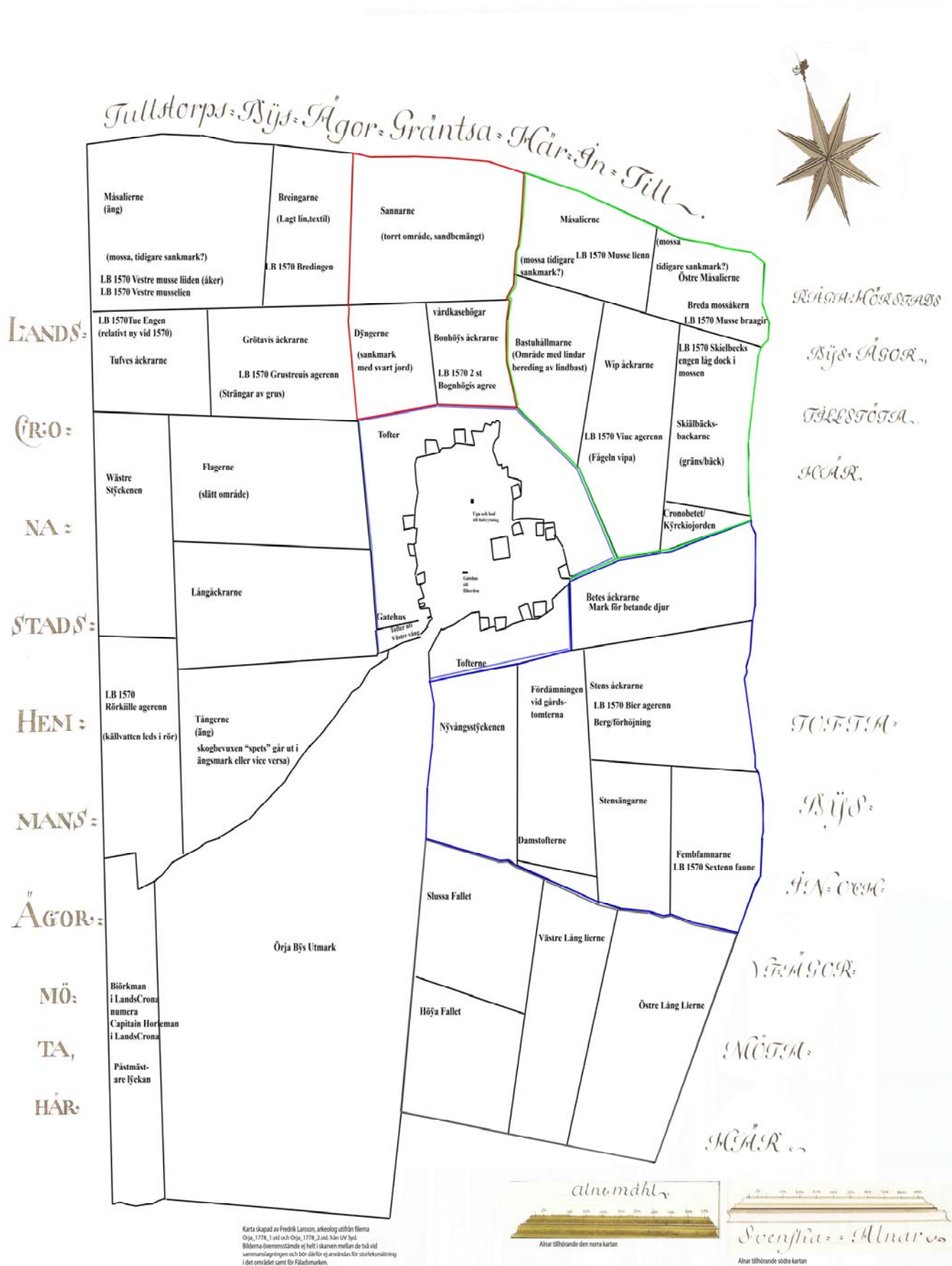
Teckenförklaring Örja 1761 (Photoshop CS 3)

Färgvärde

Gård 7 R 255 G 0 B 0 ●	Gård 1 R 0 G 255 B 0 ●
Gård 9 R 0 G 0 B 255 ●	Gård 12 R 100 G 0 B 0 ●
Gård 20 R 0 G 100 B 0 ●	Gård 16 R 0 G 0 B 100 ●
Gård 10 R 255 G 0 B 255 ●	Gård 3 R 0 G 255 B 255 ●
Gård 5 R 255 G 255 B 0 ●	Gård 4 R 255 G 255 B 255 vit
Gård 17 R 0 G 0 B 0 ●	Gård 11 R 100 G 100 B 100 ●
Gård 18 R 255 G 100 B 100 ●	Gård 2 R 100 G 255 B 100 ●
Gård 19 R 100 G 100 B 255 ●	Gård 21 R 255 G 200 B 255 ●
Gård 6 R 150 G 100 B 100 ●	Gård 8 R 150 G 150 B 0 ●
Gård 15 R 0 G 100 B 255 ●	Gård 14 R 255 G 100 B 0 ●
Gård 13 R 255 G 0 B 100 ●	

Fig 9. Örja marknamn och dess betydelse

Lunds Stifts Landebok 1570; Storskifteskartan på inägor 1778

Appendix 2

Karthandlingar

Örja storskifteskarta 1761

Örja

Lantmäteristyrelsens arkiv

Storskifte 1759

S 1

(Beskrivning av kyrkan ovankanten)

Plan öfver Örja Kyrka, som utvisar Dess Bänkar och Inredning.

Explication

- A. Choret
- B. Kyrkan
- C. Klocketornet
- D. Wåpenhuset
- E. Altaret
- F. Dopfunten
- g. Prädikestolen
- h. Präste bänken
- i. Klockare bänken
- k. skrank framför altaret
- l. Bänkarne i Kyrkan
- m. En trappa till klockorna i tornet
- n. En trappa till Wapenhus loftet
- o. Dörr till wåpenhuset
- p. Dörr till kyrkan
- q. fönster med järninmur
- r. En projecterad bänk i Choret.

(Rutan övre högra hörnet)

GEOMETRISK CHARTA ÖFWER

ÖRJA BY OCH DESS ÄGOR BE=

LÄGEN UTI HÄRTIGDÖMET SKÅNE, MALMÖ=

HUS LÄN RUNNEBERGS HÄRAD OCH ÖRJA=SOCHN

å Slättbyggden $\frac{1}{4}$ mihl uti öster ifrån närmaste kiöpstad nemble

Siö och Stapel Staden Landscrona. Efter Högloft: Kongl:

Landshöfdinge ämbetets i Malmö förordnade af d: 17 maii 1759.

uppå Magistratens i Landscrona å stadens wägnar gjorde ansökning af d. 28

April 1759. om Stadens 2^{ne} hela Hemmans Utbrytning, afmät åkr 1760.

men med Delningen, medelst emillankommande yppade twistigheter

ej slutat förr, än utj Maii månad åhr 1761. af Caspar M: Espman.

(Vänsterspalten)

GENERALIL

BESKRIFNING

ÖFVER

ÖRJA Bÿ

med Dess

IN= och UT=ÄGOR
 Till deras Innehåll
 uti Tunne=och Kappe=land.

Litter		Innehåll	
		T.	K.
A	ÖRJA Bÿ Kyrkan med dess Bogård, Hvaraf gårdstomterne, hagar och fägårdar, innehåller 28T. 7. K. gatelöckerne indelt på Hem manen efter sina mantal, samt Vägarne och Kyrkiogår den innehålla tillsam mans 78T.5.K.	46	12
B	ÖSTRE WÅNG Innehåller uti åkerjord och äng, samt vägar och diken tillsammans	154	4
C	SÖDRE WÅNG Innehåller uti åkerjord och äng, samt vägar och diken tillsammans	182	9
D	Nÿ=WÅNG Som år 1758. blef afmätt och af fäladen inhägnad, innehåller uti åkerjord, med allmänningen, vägar och diken tillsammans	144	11
E	WÄSTRE WÅNG Innehåller uti åkerjord och äng inberäknad Borg mästare ängen, Hyllinga löckan, och de åkrar, som kallas Hospitalets, hvilka förut och härefter lyda under Landscrona Stad tillsammans	525	26
F	NORRE WÅNG Innehåller uti åkerjord och äng, samt vägar och diken tillsammans	86	—

G	STORA FÄLADEN och Betesmarken inne håller med allmänna Wä garne och Nils Truidssons hus tillsammans	389	3
Litter		Innehåll T.	K.
H	OX=HUSET med sin lÿcka och gårds= tomt, så mycket som ligger på Örja ägor	3	4
I	HOLMEN i Siön är oberäknad efter den som oftast är under wattrn		
	Summa Summarum	1531	5
Afskrift	1761 d 2. April upwist i Malmö Lands Cancellie betÿgar Rud Bergen Stråle		

S 2

GENERAIL
GEOMETRISK
UTRÄCKNING OCH FÖR=
DELNING utaf alla ÖRJA
Bÿs In= och Ut-ägor till
Sina Nummer och Hemmantal.

Numer	Hemmantal	Fördelning uti	Inne håll		Summa Summarum	
			T	K	T	K
1	1	Gårdstomt och hagar åcker och äng gatu lÿcka fäladen	2 84 27	31 16 5/10	115	2 5/10
2	1	Gårdstomt och hagar åcker och äng gatu lÿcka fäladen	1 84 27	21 16 5/10	115	2 5/10
3	5/8	Gårdstomt och hagar åcker och äng	1 52	9 28		

		gatu lycka fäladen	31 16	25 5/10	71	29 5/10
4	5/8	gårdstomt och hagar åcker och äng gatu lycka fäladen	1 1 52 28 30 17	2 5/10	71	29 5/10
Numer	Hemmantal	Fördelning uti	Inne håll T K		Summa Summarum T K	
5	1/2	Gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	1 14 42 8 10 13	17 2/10	57	17 2/10
6	3/4	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen		Landscro na stads hemman så för åcker		
7	3/4	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen		och äng 169 Samt för fäladen gat: och gårds		
8	1/2	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	tomter 61 5 tillsam mans		230	5
9	1	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	2 4 84 16 30 27	16 5/10	115	2 5/10
10	3/4	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	2 20 63 12 1 20 18	21 2/10	86	9 8/10
11	5/8	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	1 14 52 28 30 16	21 5/10	71	29 5/10
12	5/8 men får allenast	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka	1 3 31 22 - 6			

	för 3/8	fäladen	10 5 9/10	43	4 9/10
13	gth	gårdstomt och hagar gatulycka	Kyrkio ladan		
14	gth	gårdstomt och hagar gatulycke	för begge numer tilsam	_____	11
Numer	Hemmantal	Fördelning uti	Inne håll	Summa Summarum	
			T K	T K	
15	gth	gårdstomt och hage med gatulycka	_ 4	__	4
16	gth	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	__ 10 3 5 __ 6 0 0	3	21
17	½	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	1 2 42 8 __ 24 13 15 2/10	57	17 2/10
18	1	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	1 3 84 16 1 19 27 28 5/10	115	2 5/10
19	1	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	1 15 84 16 1 8 27 27 5/10	115	2 5/10
S 3					
20	2/3	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	1 7 58 5 __ 30 16 13	76	23
21	2/3	gårdstomt och hagar åcker och äng gatulycka fäladen	1 7 58 5 __ 27 16 16	76	23
22	utjord	gårdstomt och hage pro			

			jecterad på gatan	—	3	—	3
12	2	2/12	åcker och äng	14	—		
	4	1/12	gata och fälad åcker och äng	5	5 6/10	19	5 6/10
			gårdstomt och fälad	9	18 8/10	9	18 8/10

Numer	Hemmantal	Fördelning uti	Inne håll		Summa Summarum	
			T	K	T	K
1	gth	oschyltet. gårds tomt hagar åc= ker och äng	3	2	3	2
2		Örjas Kyrkio= jord, åcker	1	—	1	—
		Summa	—	—	1456	10 5/10
1		Här till kommer Helig geistes, (?) eller Hyllingalyckan som är åcker	5	10		
2		Borgmästare Ängen	5	—		
3		Landscrona Stads Åckrar	3	4		
4		Crono Betet som är äng	2	26		
5		Kyrkan och boo gården, gatu				
6		Allmänning				
7		Wägar och diken samt aldeles odu geligit som gör tillsammans	58	18 5/10		
8						
		Summa	74	26 5/10	74	26 5/10
		Summa Summarum			1531	5

Obsen:	Dessa 58 S (?) 18 5/10				
	k. äro således af				
	räknade at				
1mo	uti wånge jorden				
	för wägar flodi=				
	ken, gårdsgårdar				
	watnpölor och				
	aldeles odugeli				
	git afgår		23	31	
Numer	Hemmantal	Fördelning uti	Inne		Summa
			håll		Summarum
			T	K	T
					K
2 da		Uti byen, för Kyr			
		Kan, boogården			
		allmänningen			
		wägar flodiken			
		samt wattnings			
		dammen	11	2	
3o		Uti fäladen för			
		wägarne gårds			
		gårdarne och			
		watnpölor			
		utgår	23	17 5/10	
		Summa	58	18 5/10	

(Tabellen i nederkant)

1mo Explication öfver

A ÖRJA Bÿ med dess gårdar

a Kÿrnan med dess boogård

b allmänningen på gatan

c Dam på gatan till wattung för boskapen

d Rÿttare hus tillhör No 1

e onummererat gatehus tillhör No 1

f onummererat gatehus tillhör No 9

g Rÿttare hus till No 2 nu afbränd platsen till No 12

h onummererat gatehus till No 6 tomten nu dels till No 3

i onummererat gatehus till fäherden, tomten till No 20

k Ugn och bod till linbrÿtning platsen till No 3

l onummererat gatehus till No 19

m Et litet hus till No 2

n onummererat gatehus till No 8, platsen till No 18

o Projecterat Scolehus för No 22 utjord.

2. Explication öfver

B Östre Wång me sina åckerfall

aa Wägen ifrån Örja till Tullstorp
bb Et ådre=drag som är ägo skillnad
cc En grop och dike som är by=ägo skillnad
dd allmänna landsvägen till Felkestad (?)
e En milesten
f Crono=betet
g Tofter till östre gårdarne

3. Explication öfver

C. Södre wång med sina åckerfall
aaa Höstewäg som och går till Nÿ Wång
bbb Wäg emillan åckrarne
cccc Projecterat grop till wättnets aflopp
dd En grop at leda watnet ifrån byen
eee projecterat watn grop
ff En dito
gggg 2ne ditto
h.h. En ditto som blir skillnad emillan wångarne
ii odugeligit uti allmänningen
k allmanning men nu indelt till denna wång
lll Et grön dike är bya gränsen
m Tofter till Södre gårdarne

4 Explication öfver

D Nÿa Wången med dess fall
Aa Wäg emillan åckerfallen
Bb En dito
Cccc 2ne dito emillan hvilka är projecterat en grop för watn afled=
ningen.
dd En Nÿ Wäg ifrån Södre Wång
eee Utom denna gårds=gård ligga
Råstenarne emillan Örja och Tofta ägor

S 4

Plan öfver ÖRJA Kyrkia med dess Gård och Boogårds muren.
Explication (mitten)

A. Kyrkian, hvarut
innan de puncte
rade linier utvisa
dess hvalf och bogar

B. Wapenhuset, uti hvil
ket är et brädetak
c. Upgången till tornet.
D. Kÿrnio=gården
E. Boogårds muren
F. Stora Porten

G.G.G. Trenne smärre Portar
H. Rudera af en Kyrnio Lada
uti hvilken är
en plantage.

(högerkanten)

GENERAIL
OECONOMISK
BESKRIFNING
öfwer
ÖRJA=Bÿ

ÖRJA Bÿs ägor bestå allenast af åckerjord och äng, samt allmän
na fäladen eller betesmarken

Dessa ägor hafva åtskillig slags jord
mon, såsom uti Wästre Wång är
kall och sidlänt äng, hårdwallsäng,
och sur äng. Åckerjorden är af
mulljord, lera, becklera, terninga
lera, mullblandat lera, lerblan
dat lera samt kall och sur jord.

Uti Södre Wång är sidwall god äng,
kall och sur äng, åckerjorden är
svartmÿlla, mulljord och lerblan
dat mulljord.

Uti Östre Wång äro åkrarne af lera
och mullblandat och mullblandat
lerjord. Ängarne äro hårdwall och måssa.

Uti Norre Wång, som är mycket hög=
länd, är åckerjorden lerblandat mull
jord, och ängen sidwall samt måssa.

Uti Nÿ=Wång är allenast åckerjord,
hvilken består af svartmÿlla och grus
blandat mÿlla, samt lerblandat
sandmÿlla.

Fäladen och Betesmarken är tuf=
vig och närmast Landsrona Stad
sandaktig och gropig, närmare
åt byen är den af lerjordmon,
neder åt Saltsjön är sand under
3 a 4. tums mÿlla.

Skog finnes icke till byen: men Pile
träd hafva åboarne flitigt plan,
terat omkring sina hagar i byen
samt äfvenwäl uti wångarna wid
gårds=gårdarne.

Torfmåsse är icke till byen; utan
måste åboarne annorstädes ifrån

kiöpa och hämta sin torf
Fiskewatn. Ehuruwäl Saltsiön går
till ägorne, så är den likwäl lång grund till Rännan, så at ej något
fiskeri här kan nyttias.
Qvarn, En Wäderqvarn är på byens
ägor, men nu gick till Stads ägorne.
till at anlägga något Watn qvarn
wärk, är icke på något ställe lägligt.
Utsädet består af Hvete, Råg/: Lars=
mäso och Winter Råg :/ korn,
hafre, ärter och Wiukor (?).
Frukt trän äro på några få ställen
i byen och äro mäst äppleträn.
Eljest hafva merendels alla åboar
planterat i sina hagar Törne Ro=
se=trääd, både af hvita och röda
Tobaks plantering brukar icke åboar,
ne sielfve utan bortlega meren
dels sina vid gårdarne små hagar
till Landscrona Stadsboar till sam=
ma Plantering.
Lin plantering brukas af åboarne
ganska sparsamt.
Humble=hagar hafva icke varit i
Byen, men nu är gatan i små
lyckor till hemmanen dertill in=
delt, så framt det vill trifvas.
Kreatur och Boskap bestå af
Hästar, allenast till förnödenhet.
Oxar, allenast till dragare.
Koor, till hushållen.
Får__ likaledes.
Getter hålles icke här i byen.
Svin, födas mäst hemma un=
dantagandes när ållon är, dp
de föras up i Skogarne 3 a 4.
mihl bort.

Gäs

S 5 (höger sida)

Gäss och änder samt höns till
hushållen.
Bÿ=afvel, denna är allenast på 3
a 4. ställen, men ändå ganska liten.
Fiskedammar äro på 4. ställen anlagde
men ganske små, och Puodor (?) allenast
deruti planterade, dock ej ännu

at deras kunna något för yttra.
 Åbyggnaderne på hemmanens gårdar
 äro efter Landsens och ortens sed
 med lerväggar och halmtak.
 Gärdsgårdarne upprättas af torf och
 Siötång emedan som _____
 Sten är mycket få at se uti ägorne.
 Mineralier och Berg arter finnes
 icke på denna byens ägor.
 Följer nu at omröra hvad bön,
 derne hafva at sälja och föryttra
 till närmaste kiöpstad som består af
 Spannemål, neml. Råg, korn, hafre,
 ärter och Wickor (?).
 Oxar säljes till stallning när de
 äro dertill tienlige: men
 Koor inga.
 Hästar ej eller.
 Får och i systerhet lamb säljes
 merendels till Slaktare.
 Honing säljes något litet.
 Waxm likaledes något litet.
 Höns och Kycklingar kunna de sälja
 ägg, äfvenwäl föryttras.
 Fåremiölk sälja de som oftast i
 Landscrona.
 Gäss och änder kan man få hos dem
 kiöpa.
 Svin, när god ållon warit, under ti=
 den giöda de dem sielfve och
 sedan sälja dem.
 Grisar små seke (?) grisar sälja de
 under tiden i Landscrona.
 Fruckt hafva de icke at sälja, men
 Törnerosor deremot sälja de ibland
 i Landscrona.
 In Summa, Bönderne kunna utaf
 deras Landtmanna waror alltid
 något sälja, dock af somlige
 waror mera af somlige waror min
 dre, alt som öfverflöd eller brist
 kan på dem wara: men foder,
 neml höö och halm sälja de
 icke på det dem ej /kall fela (?)
 giödjel till deras åckerbruk, hvil
 ket de nu alt mer och mer lära
 skiöta. och kan hända den ti=
 den blifver, at de med mera
 uplyste ögon få se, at et större

Storskifte warder dem ännu
gagneligare.

Wid Landscrona Fästnings Byggnad
kunna bönderne äfvenwäl när
som de hafva tid och tillfälle
dertill förtiena sig penningar
med stenkiörslor i synnerhet
om wintren, när stark frost
och haf is är.

Huru många Kreatur kunna
födas på et helt hemman,
och huru många af hvar
slag kunna årligen wara uti byen, skall omröras uti
den specielle Oeconomiske
Beskrifningen./.

Kommer

S 6 (höger sida)

Kommer nu i ordning at
omröras, hvad bonden
måste köpa till sin för=
nödenhet som är ---
Fisk, Sill, Salt, nödvändige Spe=
Cerier.

Timmer, Bräder, Läkten, tiära,
hiul, åcker vedkaps wirke,
basterep, bränne wed, torf,
dessa 2^{ne} senare ifrån
närmaste skogar och torf=
måssar.

Järnwaror, måste köpas i Lands=
Crona, samt alt hvad järnsmide kan nämnas eme=
dan ej någon smed är i byen.
Kiärill, af järn, koppar, theen.
mässing och ler eller sten,
kiärill, köpa de meren=
dels på marknaderne i Lands=
crona.

Kläder, deras wanligaste är wal=
mar och skinn. Det förra
tillwärkar bondens husfru
hemma, och låter det sedan
i Landscrona färja. Det se=
nare köpa bönderne hos fäll=
beredare.

Skoor, låta bönderne sý hemma
af deras Sochne skomakare.

Lädret dertill låta de hos
garfvare tillreda.
Träd=skoor brukar äfvenwäl all=
mogen här, hvilka kiöpes ifrån
skogsbyggden.

HISTORISK BESKRIFNING

Denna kommer wäl specielt
at affattas, icke desto mindre
bör med få ord omröras, at
denna Örja by, uti Krigstiderne
emillan åren 1670-1677 myc=
ket lidit, så at hela byen blef
mästa delen afbränd och öde=
lagt. När nu freden wardt
slutat, kommo åboar annor
städes ifrån och antogo de öde=
lagde hemman, hvarigenom hänt, at den åboo, som först
kom inkräktat sig mer, och
den sidst (?) något hemman an=
tog, fick mindre ägor. Sedan
at åckrar och ängar blefvo ej uti
någon ordning, utan lågo kors och
ändalångs i många winklar och
kokar, och så att (?) lagt, i oräck=
neliga små stycken.

POLITISK BESKRIFNING

Så wida denna stödier sig uppå
Cammar och Tabell wärket,
skall den specielt warda afhandladt .%.

Caspar Magnus Espman

.

.

(nedre kant)

5. Explication öfver
E. Wästre Wång med dess fall.
aa Ny Wäg emillan Wästre och Norre Wång.
bb Wäg emillan åckerfallen.
cc En dito
dd en wäg ifrån Örja till Landskrona
ee En grop, är gräns emillan ägorne
fff Den nya delnings och gräntslinien som
åtskiljer de tvänne stadshemmans ägor

ifrån de öfrige byens ägor
gg Landsvägen ifrån Landscrona till
Wadensiö
hh Gränsten (?) emillan Landscrona Stads
ägor och Örja bys ägor.
i Borgmästare ängen o.
k Helig geistes eller Hyllinga lÿckan
l.l.t Landscrona Stads åckrar
m Tofter till wästre gårdarne
n mycket kall och sur jord

6. Explication öfver

F Norre Wång med dess fall
aa Wäg, som är skillnad emilla Norre
och Wästre Wång
bb En wäg emillan åckerfallen
cc En grop, som är skillnad emillan
bya=ägorna
dd 2 s (?) ätthögar
e En liten källa tillkommer No 9
och kommer in uti toften
ff Toft till No 10
obj at alt hvad som i åckrarne är lagd
med mörkare svart, har varit äng,
och är utlagd till åcker, likaledes
alt hvad i ängarne är lagd med mör=
kare grönt, har varit åcker, och
är utlagd till äng.

7. Explication öfver

G Fäladen och Betesmarken
aaa Landswägen ifrån Landscrona till Saxtorp
bbb gamla Landswägen till Fellestad
ccc Den nya projecterade landswägen thit
d Nils Truidsons hus
eee Den så kallade galljeådran som är
gränse skillnad emillan Landscrona
Stads och Örja bys fäladsmarker,
och ägor
f Landscrona stads afrättare plats
g En mile sten till Landswägen åt Fellestad
h En mile sten till Landswägen åt Saxtorp
i En wäderqvarn tillhör Doctor Wåhlin
k En liten lÿcka brukas till plantage.
l Apothekarens Kollbergs plantage
lÿcka inhägnad år 1761
m Bakarens Scolanders plantage lÿcka
inhägnad år 1761
n Kolare högen

oooo De så kallade Oxhögar
pp En väg till Oxhuset
H Oxhuset med hage och åckerlycka.
q En fiskedam
rr gränsten(?) emillan Örja bys och
Heljarpe bys ägor och fälads,
marker
I En holme i siön som meren,
dels är under watn, och således
är oberäknad.

Örja storskifteskarta på inägor 1778

Lantmäteristyrelsens arkiv

Örja Socken Örja 1776 Storskifte på inägor

S 1

Nedre högra hörnet

Charta

öfver

Örja=Bÿs,

Södre=Wång

med tillika

Nÿ=Wång,

belägen uti

MALLMO=HVS=LÄN,

och Runnebergs=Härad

affattad och Delad

åhr 1778, af,

Commissions=Landtmätaren

Carl Gustaf Rubens.

Nedre vänstra hörnet

Åhr 1778, den 26. October, å

Runnebergs=Härads, Laga

Ting uti Glumslöf, uppvist,

och Delningen oklandrad

fastställd. Ut Supra.

På Härads=Rättens Vägnar

Gustav Zimmerberg

S 2

Övre högra hörnet

Åhr 1778. den 26. October å Runnebergs=Härads

Laga Ting, uti Glumslöf uppvist, och Delnin

gen oklandrad fastställd. Ut supra.

På Härads Rättens Vägnar.

Gustav Zimmerberg

Nedre högra hörnet
Charta
öfver
Örja=Bÿs=Östre=
Och Västres=Vångar,
belagne uti
MALLMO=HVS=LÄN,
och Runnebergs=Härad
affattad och Delad,
åhr 1778, af,
Commissions=Landtmätaren
Carl Gustaf Rubens.

S 3

CHARTÆ=BESKRIFNING.

Sedan, i anledning af bifogade Höglofl: LandsHöfdinge Embetets gif=
na utslag, under den 14. Februarii åhr 1775, Litt: A, samt Örja Bÿemäns
insinuerade memorial, den 18. april samma åhr, Litt: B, om storskifte,
Vndertecknad Landtmätare, både århållit Höglofl: LandsHöfdinge
Embetets Ordres dertill, af den 25. april påföljande, samt Höglofl:
Kongl. Cammar Collegii deröfver vidare faststälte utslag, Litt: C af den
1. maj åhr 1776 att förrätta storskiftes delning, uppå Örja bÿs ägor;
företogs med affattning (?) och delning af des marck, enligt utdrag af-
1759 åhrs jordebok, och i stöd af en under 12. maj åhr 1760, af Herrar
Fullmäktige antagen och bevilljad delningsgrund, Litt: D, då sederme=
ra, i möyeligaste måtto, efter jordmånens halt och bördighet, så uti åcker
som äng, storskifte blefvit värckställd. Som i anseende till Hemmannens
läge, hvad sielfva Tofterne vidkommer, En dehl Hemman uti bÿen und=
fått större, En dehl åter mindre tofter, var att överskomit, att fyra Tun=
nelands jord, skulle blifva proportion uti Toft, för ett helt Hemman
och få (så?) proportionaliter för de smärre. Hvad såleds ett helt, eller mindre
Hemman, haft öfver, eller under, denna omskrefna proportion skulle pro=
portion på desstillfallande dehl uti andra fall derefter utstakas, hvars
tillfallande dehl, så af åcker som äng, uti hvarje Fall, till Tunne=
peland, af sielfva Chartan och Utträckningarne, samt Tecknens uttydning,
tydeligen kan inhämtas. Då uti västre vång, Tofterne till Hemanen No 19,
21, 20, 12, 1 och 9, blefvit utstakade, längre i väster, från Gårdarne än förut,
derföre, att uti rät linea, nödigt dike skulle utstakas, i norr, till gräntsen
af Örja och Tullstorps bÿars ägor, för vattnets afledande, emellan desse
Tofter, och vidliggande fall, har Gatehuset no 16, äfven fått tillökning, på
dess vid huset liggande Toft Litt: **Q**, hvarföre, som bemette Gatehus, und=
fått mera jord, än det förut derstäds innehaft, neml: 23 och 2/10 Kappel:
blef vederlag derföre tagit, Södra Sidan, uti dess vid västre Stÿcke=
nen belagne åcker, Litt: **S**, till lika rÿmd, som tillades Hemmanen uti
fallet Litt: **M**, Rörkiälls ängarne. I anseende dertill, att vid förra
delningen åhr 1761, det af jordägarne blefvit bevilljatt, att den ena tolf
te dehlen som legat under no 12 och då varit Herr Påstmästaren Biörk
man uti LandsCrona tillhörig, blefvit utbytter, och dess proportion så af

åcker som äng, uti vångarne, äfven tillika, dess andehl af fäladen blefvit således lagd vid Gräntseskillnaden, emellan LandsCrona StadsHemans

S 4 vänster sida

utbrutna dehl, och Örja Fälåd, ifrån södra sidan af Rörkiällsängarne, ned åt siösidan, har Vålborne Herr Capitain Horleman uti LandsCrona, såsom jordägare till de öfrige 2/12 dehlar, som underlegat samma numer 12, äskat på samma Grund utbrytning, af desse 2/12 dehlar, hvarföre det ock af jordägare blefvit samtöck, att äfven desse Bemette Herre tillhörige 2/12 delar, så uti åcker som äng ock fälåd, äfven måtte af fälåd blifva utstakad närmast intill den ena förenämnde tolfte dehl, som för detta blefvit utstakad, ock är sama utbrutna andehl för desse 2/12 dehlar, till innehållet 19. Tunn:5 och 8/10 Kappl: som på Chartan med Litt: **R**, finnes vara utsatt, då sedan vid delningen, den jord Bemelte Herr Capitain uti vångarne förut innehåft, till föromnämnde 2/12 dehlar, blefvit efter Hemantalen reparerad på de öfrige Hemmansnumeren uti Örja by. Uti Östre Vång är Cronobetet och Kyrckiojorden Litt: **G**, belägen söder om Litt: **D**, skiäl Bäcksbäckarne, och är detta Cronobetet med tillika Kyrckiojorden till Innehållet 4 Tunnel: och 21 Kappor. Så uti västre som Östre och Södre vångarne, med tillika nyvång, äro vågar utstakade, med tillika nödige diken, till vattnets afledande hvilcket att Chartan utvisar; Och är norre och Västre Vång, nu vid delningen, såsom En vång blefvit ansedd, och uti DelningsTabellen, för Västre Vång utnämnd. Det anmärckes för öfrigt att de Heman, som hafva sina stycken vid täppesvallarne, tillkommer äfven rättighet, dem att nyttja och bruka. Hvad förmåner, här till denna by elljest kan finnas, äro uti den, af Herr ingenieur Espman, år 1761, upprättade Chartae Beskrifning, nog tydeligen beskrefne, att man icke vidare derom har nödigt omröra

Carl Gustaf Rubens

Litt: A.

Konungens Befallnings Hafvandes i Malmöhus Län utslag, uppå den tvist, som uppstått emellan Kläckaren i Örja, J Åckernman, sökande och Örja Byemän förklarande angående af den förra påstod; men af de senare bestridd storskiftets delning, uti berörde by deruti skriftväxlat blefvit, som Handlingarna utvisa. Gifvit mallmöLandscancellie den 14. Februarü 1775. Sedan jag om detta målsbehöriga beskaffenhet, af alla derutinnan infortrade handlingar, fått giöra mig underrättad, inhämtas, det herr Landtmätaren Espman, under den 15. april år 1773, först blefvit förordnad, att förrätta detta, af Kläckaren Åckerman äskade Storskifte, som den 4de derpå följande augusti, efter veder-

S 4 höger sida

Börande fullmäktiges inställande hållit conference, hvarvid utom Herr Capitain Horleman, samt Herr Kyrckjo Herden Engstedt, som villkårligtvis samtöck, det begiärta storskiftet, alla öfrige delägarne, jemte Publique fullmäktige, protesteradt emot annan delning, eller Storskifte, än den som redan år 1760 och 1761 skall för sig gådt, i föllje hvaraf Ingenieur Espman, uti ingifvit memorial, under den 16. Augusti år 1773, denna förrätning sig afsagt, samt till förrätningens ytterli-

gare fullföljande, gifvit anvisning på Constituerade Landtmätaren Neuman, som under den 3dje September samma år, blefvit förordnad Förrättningen, i Ingenieur Espmans ställe, värckställa. Sedan Örja Bye= män inkommit med deras infortrade förklaring, angående detta Storskifte, hafva de icke allenast, i högsta måtto, af anförde skiäl, sama bestridt, utan ock upvisat förenämde, år 1760 och 1761, upprättade Charta, i anseende hvartill, storskiftes förrättningen, den 10de October: 1773 blef inställd, till dess härutinnan utfärdade Remisser, med der= till hörande handlingar blefvo återlämnade. Vidare har Landtmä= taren Neuman, i anseende till sine ärhållne ordres, uti ingifvit memorial giordt förfrågan, om Han skulle utställa nÿ conference i detta måhl hållst dervid samma motsträfvughet, vore att förmoda, som den af Landt= mätaren Espman hållna conference utmärcker, eller om jordägarne skulle instämmas, till behörig Dombstohl, att derstäds, i vederbörande fullmäck= tiges närvaro, sins emellan tvista, hvilcket att i behörigt öfvervägande ta git är; ock alldenstund, utaf den Charta, som år 1761, af Herr Ingenieur Espman, öfver Örja By, blefvit upprättad, jemte dervid afgifvne beskrifning inhämtas, det bye ägorne, icke allenast uti femb serskilte vångar blefvit förlagde, utan ock, att åtta till fiorton skiften i hvarje vång finnes; som alt är stridande mot författningarne, angående anbefalt storskiftem hvartill äfven komer, det Ingenieuren Espman, uti dess förklaring, vid handen gifvit, att då Han år 1761, vid den öfriga Hemmans delningen, ville lägga ägorne uti storskif= te, blef honom sådant bestridt, till skada för de smärre Hemmanen, hvari= bland Åckermans är det minsta, så att Han måste dehla ägorne i små skif= ten; fördenskull ock till är hållande, af den förmån, som Storskife medförer, för alla Hemman i Byen, förklaras Örja Byemän skyldige, att deltaga uti den ännu återstående Storskiftes förrättning, i följe af den förut förrättade mätningen, hvilcket sålunda uppå Requirentens begiäran, bör för sig gå. dock som Landtmätaren Espman denna förrättning sig afsakt; och förra

S 5 vänstra sidan

Constituerade Landtmätaren Neuman, numera för egen räckning, eÿ får sig med slike giöromåhl befatta, böra Örja Bye=Hemmans Jordägare inom 14. dagar efter ärhållen dehl häraf, vid hvardera förelagt femb ex(?) smts vite, på sätt 29. §, uti 1766 åhrs Landtmäterieförordning innehåller, sig utlåta om hvilcken Landtmätare, de till denna förrättning åstunda, då förordnan= de för den som ärhåller fleste rösterna skall blifva utfärdad.

Bengt G: Frölich

Es: Jm: Mannerhierta.

Litt: B.

Högvälborne Herr Grefve, LandsHöfdinge, ÖfverCommendant, och Riddare af Kongl: Maysts Svärdsorden!

Vtslag

I anledning af här gifvit utslag, under den 14de sistledne Februarii, samt nedannämde tolf stycken åboars, i Örja By, gifne kallelse, förordnas Herr Commissions Landtmätaren Rubens, att omrörde Storskiftets för= rättning, i berörde by skyndosameligen, uti vederbörandes närvaro full= följa och värckställa sedan detta uti Provincie Landtmäterie Contoir= ret blefvit annoteradt. Mallmö Landscancellie den 25. april 1775.

På LandsHöfdinge Embetets vägnar. Es: Im: Mannerhierta A: Westberg.

Tillföljje af aller ödmiukaste åtlýdnad, af Eders HögGrefvliga Nådes, NådGunstigt gifna Vtslag deb 14.de Februarii innevaranade åhr, hvilket eij förr än den 8de dennes oss communiceradt blef rörande Storskiftets delningens fullföljande, å denna Örja bys ägor, och hvar uti vi blefvit ålagde, att lämna utlåtande om hvilcken Landtmätare vi till denna förrättning åstunda, hafve vi samtelige underskrefne, som utgiöra fleste rösterne, funnit oss föranlåtne, att afgifva våra vota, på Ingenieuren Herr Carl G: Rubens, hälst Han såsom den en gång, vid förefallande tillfälle, till en dehl med mätningen öfvergått Örja Bys ägor, har sig dem bäst bekant. Hvarföre vi icke allenast allerödmiukast anhålle, utan ock i förtröstan på Eders Hög Grefveliga Nådes gifna utslag, giöra oss försäkrade det Herr Ingenieuren Rubens, till denna förrättnings vidare fortställande ärhåller nådGunstigt förordnande. Med allerdiupaste vördnad framhärde

Eders Hög Grefveliga Nådes,

Örja den 18.april 1775/

allerödmiukastetienare.

Jöran Hindricksson, Academie H: åbo, Frällse H:åbo,	Jeppa Svensson, DombProbste H: åbo	Niclas Åkasson, Crono=H:åbo,	Pär Pärsson,
Mats Johansson, Academie H:åbo,	Anders Nelsson, Rusthållare	Pär Nelsson, Dombkyrck: H:åbo,	Pär Larsson, Rusthållare.

S 5 högra sidan

Anders Nelson Christen Jönsson, HästHemmans=åboar.	Pär Pärsson Rusthåll	Anders Andersson Domprobste Hem:åbo
---	-------------------------	--

Litt C

Kongl: Maysts och Riksens Cammar Collegii Vtslag up på Consistorii Academici i Lund, anförde besvär öfver Kongl: Maysts BefallningsHafan=(?) des i Mallmöhus Län, gifvne Vtslager, den 14. Februarii och 25 april nestle= dit åhr medelst hvilcket förra Örja Byemän förklarar skyldige, att deltaga uti det, af En dehl jordägare begiärte och redan åhr 1773 uti samma by förordnade Storskifte, samt genom det senare utslaget, commissions Landtmätaren Carl G: Rubens blefvit efter pluraliteten af jordägar= nes öfverenskommelse förordnad att samma storskifte förrätta theruti= nan Consiftorium för de academie staten uti Örja by under förläning innehafvande 2ne Gratial Hemman no 18 och 21 om ändring anhålla, efter som benämnde utslager Consistorio ohördan skola blefvit utfärdade och Byens ägor åhr 1761, blefvit på Charta Geometrice aftagne och delte hvilcken Charta jämväl vid Härads Rätten i orten är uppvisat ock skall för fastställd vara att anse; såvida ingen theremot anført klander hvar= öfver Byemännen hörde blefvit och Kongl: Maysts BefallningsHafande samt Landtmäterie Contoiret härstäds med utlåtande inkommit. Gifvit Stockholm den 1 maj 1776.

Kongl: Collegium har om bescaffenheten af thetta måhl sig underrättadt giordt och alldenstund här vid befinnes, att åboerne på Gratial Hemanen lika som de öfrige Byemännen blefvit hörde, vid Kongl: Maysts Befallnings= Hafvandes; öfverklagade författning ock vid den åhren 1760 och 1761 af Commisions Landtmätaren Espman i Orja By, författade delning, Bye= ägorne icke allenast uti femb särskilte vångar blefvit förlagde, utan ock 8 till 14. skiften i hvarje vång, finnes samt den samma fölljacketeligen, som

små skifte; men eý för storskifte är att anse utom LandsCrona Stads 2ne Hela Hemman hvilicka då ifrån Byen blefvit skillde och i ordenteligare skiften sinsemellan fördelte. För den skull ock emedan det icke kan vägras jordägarna sedan de om nyttan af ett ricktigt storskifte blefvit öfvertygade att det samma ärhålla i synnerhet som omförmälte småskiftes delning vid Härads Rätten icke är fastställd, och hvad angår Commissions Landtmätaren Rubens förordnande till detta storskifte sådant grundar sig på jordägarnes öfvererenskommelse och de fleste Byemännens för Honom yttrande förtroende; Ty pröfvar Kongl: Collegium Skiäligt att Kongl: Majsts BefallningsHafvandes härutinnan öfverklagade

S 6

Utslager af den 14. Februarii och 25. April nestledit åhr, gilla och fastställa. Det vederbörande till efterrättelse Länder. Åhr och dag som föreskrifvit står. På dragande Kall och Embetsvägnar. Philip Rothlieb, Botin Bunge, Stenhagen, Lönberg, Daniel Arnell Bernegau.

Litt D.

Afskrift af första puncten, uti hållna Protocollet af den 12 may 1760 rörande delningsgrunden, för Storskiftes delningen vid Örja By. Tillfrågades Herrar Fullmäktige och jordägare hvad som de vill ja utnämna till delningsgrund Hvertill alla Herrar Fullmäktige, med siellfva Hemmans Brukarne utlåto sig att taga nuvarande Hemmantal enligt 1759 åhrs Jordebok, af Härads Skrifveren Westerdahl underskrefven till delningsGrund i anseende der till, att ingen serdeles skillnad finnes vara då man jämför Räntan och Tionden tillhopa lagd med siellfva Hemmantalen, och att eý någon förmedling å något Hemman är.

Caspar Espman.

Börje Hammar, Erick Ek, Paul Klintber, J: Kallenberg, Ph: Jacob Heuer å Högvördige Herr Doctor Wåhlins och egen vägnar Christopher Cronhollm. Å LandsCrona Stads Kyrtkas vägnar, C:H: Klein, Arvid Tullberge

Åhr 1778 dem 26 October å RönnebergsHäradsLagaTing, uti Glumslöf, jemte författad Charta, uppvist och Delningen oklandrad fastställd. Ut Supra

På Härads Rättens Vägnar
Gustaf Zimmerberg.

S 7 (Tabell över tegar och tillhörande gårdar med antal tunn- och kappland, nedan följer endast utdrag från sidan)

Fördelning uppå Åcker och Ängmarcken, till nedannämde Hemman, uti Örja By Gårdarna i Örja (min sammanfattning)

No 1, 1 helt rusthåll

No 2, 1 helt rusthåll

No 3, 5/8 rusthåll

No 4 5/8 Rusthåll

No 5 ½ Fördelshemman

No 9 1 helt Hästhemman

No 10 $\frac{3}{4}$ Domkyrkohegman
No 11 $\frac{5}{8}$ annexhegman
No 12 $\frac{3}{8}$ augment hegman
No 17 $\frac{1}{2}$ frälsehegman
No 18 1 helt academiehegman
No 19 1 helt frälsehegman
No 20 $\frac{2}{3}$ frälsehegman
No 21 $\frac{2}{3}$ academiehegman

Lägg märke till skillnaderna från 1761 års karta! På denna karta 1778 fattas no 6, no 7, no 8 helt och hållet! Dessa är värderade på 1761 års karta till no $6\frac{3}{4}$, no $7\frac{3}{4}$, no 8 till $\frac{1}{2}$. Dock tycks dessa hegman kommit under Landskrona stads ägo under storskiftet 1761 och är sannolikt orsaken till varför de inte längre räknas till Örja på 1778 års karta. No 12 står 1761 upptaget för $\frac{5}{8}$ hegman men står även att det endast får $\frac{3}{8}$ hegman i skiftet. Detta tycks alltså vara genomfört och kvarstår 1778.

På denna karta 1778 fattas också no 13, no 14, no 15, no 16. Detta beror sannolikt på att de 1761 står upptagna som gatehus. No 13 är kyrkoladan och eventuellt är no 14 det också eller underlydande kyrkan då deras värde i tunn- och kappland är sammanräknat. No 15 och no 16 står som gatehus under hemmantal på 1761 års karta. Anmärkningsvärt är också att no 16 endast har en teg i västra vängen på 1761 års karta. (Hur många den har på 1778 års karta är ännu okänt, är ej färdigbearbetad)

No 22 finns inte heller med på denna karta (1778) och står uppskrivet som utjord på 1761 års karta. På de gårdar som finns upptagna här 1778 års karta stämmer annars hemmantalet jämfört med 1761 års karta. Dock har jag ej granskat tunn- och kappland om fördelningen är samma mellan de båda kartorna. Kulturgeografisk översikt kommer att göras även på 1778 års karta såsom den gjorts på 1761 års karta.

Nedan följer åcker och vångnamn upptagna på s 7 1778 års karta

Åcker uti Norre och Wästres=Wång

A Sannarne
B Breingarne
C Bonhöys åckrarne
D Dýngerne
E Grötavis åckrarne
F Tufves åckrarne
G Flagerne
H Långåckrarne
I Tofterne
L Wästres Stýcken

Äng uti Wästres Wång

K Måsalierne
M Rörkiälls ängarne
N Tångerne

Åcker uti Östres Wång

A Bastuhållmarne
B Måsalierne
C Östre Måsalierne
D Skiälbäcksbackarne
E Wip åkrarne
F Tofterne

Åcker uti Södre Vång

H Betes åkrarne
I Stens åkrarne
K Damstofterne
L Tofterne
M Nylvångsstyckenen
N Fembfamnarne
P Tofter uti Västre Vång

Äng uti Södre Vång

O Stensängarne

Åcker uti Nylvång

a Höya Fallet
b Slussa Fallet
d Östre Lång Lierne
e Västre Lång Lierne

(Tabellen är underskriven av)

Carl Gustaf Rubens.

Appendix 3

Skriftliga belägg

Belägg 1 och 2 Danskt diplomatarium/ Danmarks Riges Brev

Från Diplomatarium Danicum 2 Række 3 1281-1290 Ejnar Munksgaards Forlag København 1939 Adam Afzelius Franz Blatt

1285 23 augusti s 148 nr 150

Bent dekan i Lund gör testamente (avskrift från Lundaboken)

S 149 nr 150

ecclesie Ørghe dimidiam marcham. presbitero ii oras

Danmarks Riges breve 2 række 1281-1290 Adam Afzelius Ejnar Munksgaards Forlag København 1939 s 127 nr 150

Bent, Dekan i Lund, gør Testamente (afskrift Lundabogen)

S 128 nr 150 ”til Ørja kirke en halv Mark, til Præsten 2 øre

Belägg 3 och 4 Svenskt diplomatarium

Diplomatarium Suecanum I 817-1285 1:2 1274-1285

S 666 nr 812

1285 d 23 aug

Testamente af Decanus i Lund på fastigheter och lösören till andeliga inrättningar mm.

S 667 nr 812

Ecclesie Ørghe dimidiam marcam presbitero II. Oras

Belägg 2

Reportorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis 2 række 6 bind Series Secunda 1505-1510. William Christensen G.E.C. Gad 1934

S 79 [10459]

(År) 1505 Okt. 21. Kongen giver Landskrone By Gaardstedet Erixstrop og et Gaardsted i Ørie. (Originalet finns/fanns i Landskrona stadsarkiv, hänvisar sedan till ett stort antal senare avskrifter).

Belägg 5a Svenskt diplomatarium

Diplomatarium Suecanum III 1311-1326

Bror Emil Hildebrand Tredje bandet Första delen Stockholm 1842 P.A Norstedt & söner

S 180 **Konung Erik Menveds kansler dekanen Guido i Lund** (testamenterar sina gods i Gormstorp i Qvibille socken i Halland, Høj i Harjagers härad och Tottarp i Bara härad till Maria Magdalenas altare i Lunds Kraftskyrka med vissa föreskrifter).

Nr 1989 s 189 1314 d. 22 Nov. Samme Guido gifver en gård i S:t Petri församling vid Bredgatan i Lund till boställe eller annat bruk för vikarien vid S:t Stephani altare i Lunds domkyrka

Överskrift original: Super vna curia in parrochia beati petri late platee. Collate [?] altari beati Stefani (!) per dominum gwi donem decanum lundensem pro qua rector illius altaris tenebit vnam missam pro defunctis in ebdomada. Hänvisar till Register Eccl Lundens perg. p 175

Belägg 9, 10 och 11 Reportorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis

Reportorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis 3:3 1437-1450 KR Erslev, William Christensen, Anna Hude Tredje bands tredje häfte universitetsboghandler G.E.C. Gad 1902

S 745 [7823]

(År) 1448 Okt 22.

Ähn dito for^{de} Elseff eller Elsas åth Bosiö closter gifne donation på een gård Ørje be^d liggandes när weedh Landzcrona, dat. in crast undecim millium virginum. Orginal i Bosø (Bosjö?) Kl. Arkiv. Specifikation, Bosø Kl. Nr. 149

Enligt Skånes Ortnamn 1973:146 om Örja skulle detta vara en avskrift från omkring 1690. Var uppgiften kommer ifrån framgår inte (belägg 11).

S 745 [7825] Elsef i belägg 9 är 1448 23 oktober ”Elseff Claus Langz dotter, Tue Gaalens effterlefverskas åth Bosiö closter uthgifne donationsbreef på een gård i Wirkie i Harjagers häradt liggandes, dat. fer. 4. ante f. Simonis et Judæ. Orginal i Bosø (Bosjö?) Kl. Arkiv. Specifikation, Bosø Kl. Nr. 148

Belägg 21, 23, 24 Lunds Stifts Landebok

Skånsk senmedeltid och renässans 4 Lunds Stifts Landebok 1K.G. Ljunggren och Bertil Ejder Första delen nuvarande Malmöhus län Lund CWK Glerup 1950

S 144 nr 319 1569 fullbordad under 1570-tal

Ørie Sogn

Reditus pastoris (Pastors lön)

Decimantes xxiiij gorde och iij/festir/Decimæ Rug iij pundt/
Byg v pund/ hauffre xij tr/lamb xviiij/Gies xx/ Offir vj mk/ Helnne-Skyldt³⁶

Bona^a Curia^e pastoralis (Prästgården eller annexprästgårdens egendom)

Ager y Østre wongh/ Gaards tofftenn xx skr/Musse lienn v skr/ Tuo hulle kiers agre x skr/ Viue agerenn x skr/ Vdj Nørre wong/Thu sticke Bognhögis agre iij skr/ Musse braagir vj skr/ Vestre wongh/ Kiille agerenn iij skr/ Tuo agre kallis bunckind xiiij skr/ Fiire hiörnne agerenn som ligger norden op tiill/Rörkiille agerenn xx skr/ Grustreis agerenn iiij skr/ Tiörnne agir ij skr/ Vestre musse liiden v skr/ Nogle aar siiden er der opbrött en Eng wid naffn/ Tue engen och saais mz xviiij skr/ Søndre wong/Smidde tofftenn vj skr/Bier agerenn vj skr//Sextenn faune vj skr/Thuo hede agre v skr/Piile agerenn iiij skr/Eng wdj Vestre Wong/ Tungenn/ Krog engen/ Tiörolenn/Rörkiille agerenn/Vestre musselien/ Østre musselien/ Vdj Syndre wong/Preste engenn/Vdj mus-senn./ Vestre musse engen/ hore bols engen/ Bredingen/ Krog

engen/Østre musse engen/ Skielbecks engen/ Alle thesse forskreffne
Enge ligger ymellum de/Enge som Siuende y Ørie och Niels Truelssen/
Ibidem nu haffuir tiill derris gaarde och naar/ som samme enge er
well wuxen, faar mand/ paa dennom höö xxiiij less/Landgille aff
samme prestegaardt till sognepresten/ giffuis aarligen ij pund
smör./ Dominium³⁷

Onera (avgifter)

Item giifuis aarligen aff for^{ne} prestegaardt/altere hauffre iiij
tr j ske/ Formarsk pendinge tiill Lunde gaardt xvij β/ Cate-
draticum xv β j alb.

Bona Ecclesiae (Sockenkyrkans egendom)

Item ligger ther en iordtt tiill Ørie Kircke y/Landtz krone wong,
huilcken presten y Ørie// aff arildz tiid haffuir och giiffuid der aff/

S 145

tiill Ørye kircke iij mk danske/ Och haffuir Niels Giordssen y Landtz
krone fangitt/ ett breff aff M. Torbernn paa samme iordtt att/ skulle
den beholle siin liiffs tiid och barn efftir/ hannom och icke giifue
mere aff then aarligen/ endtt xxvij β/ Och er samme Ørie kircke
iordtt beblanditt wdj/ blant Landtz krone Raadmends iordtt, att
mand/ icke wid sticke fraa sticke huilcken then er.

Item giifuis aarligen tiill Kircken aff Oluff Jonssens gaard y
Ørie Landgille xiiij β/ Dominium³⁸

Reditus ædituj (Klockarens lön)

Helneskyld iij skr byg aff huer mand er iiij pund viij skr/ Men
sogne degnind haffuir huerckenn huss/agir ellir eng.

a= I kanten t.v. med yngre hand N:⁰ 11:

36=Ingenting utfört

37=Notisen ofullbordad

38=Notisen ofullbordad

Alb=albus=vit penning vitten

Mk=mark

Ske=skæppe=skäppa

Skr= skæpper=skäppor

Te=tynne=tunna

Tr=tynner=tunnor

β=skilling

j=1/2

v=4 ½

Belägg 80 och 81 Decimantboken 1651 för Skåne, Blekinge och Bornholm

Decimantboken 1651 för Skåne, Blekinge och Bornholm. Skånsk senmedeltid och renässans
21, Landsarkivets i Lund skriftserie nr 13.2007. Bjärnum. Sten Skansjö, Birgitta Tuvestrand.

**Ørrie Sougen
Decimantes**

I Kongens och Cronens Thiennere

Heelle Gaarde

Ørrie

1. Söffren Jennssen
2. Olle Bendtzen

Prestens 1.⁶⁷⁵ Prestegaarden

Thulstruph

4. Olle hansen
5. Suend Throelssen

Huilche Adelens Thiennere Erre Thilsammen

Heelle Gaarde—————5.

II Adelens Thiennere

Welb. H. Thage Thottis Thiennere

Ørie

Heelle Gaarde

1. Niels Nielsen

Thulstruph

2. Peder Jenssen
3. Mogens Michelsen
4. Suend Thorstensen
5. Lauridz Pedersen

Welb. Her Jorgen Brahis Thiennere

Heelle Gaarde i Ørie

1. Semen Staphenssen i Orrie

Welb Her Niels Throllis Thiennere

Heelle Garde i Örie⁶⁷⁶

1. Olle Suendzen

Halfvæ Gaarde ibidem⁶⁷⁷

1. Pouel Nielssen

Welb. Hendrich Rommels Thiennere

HeelGaarde i Ørie⁶⁷⁸

1. Börge hansen

Welb: Otte Thottis Thieennere.

Heelle Gaarde i Øre⁶⁷⁹

1. Olle Mogenssen

Halffue Gaarde ibm:⁶⁸⁰

2. Niels Ebessen,

Welb: Axel Wrups Thienner

Heelgaard

Olle Olssen i thulstrup⁶⁸¹

Welb Jomfru Leene Hundorphs Thiennerere

Thulstrup.⁶⁸²

1. Anders Andersen -j gaardt

Huilche Adelen Thiennerere Erre Thilsammen

Heellegarde —————, 9.

Halffue Gaarde —————, 4

III, Capitels Thiennerere

Heelle Gaarde

1 Lauridz hannssenn.

S 213

2. Jep Thorstensen
3. Aage pederssen (båda dessa) i Öriie⁶⁸³

4. Mads Nielsen
5. Lauridz pouelsen **iv.**⁶⁸⁴
6. Suend Kemridtzen
7. Mads Nielsen
⁶⁸⁵ (4-7,1) LandzCrone Bye

Halffue Gaarde

1. Niels pederssen

GadeHuus i Ørie⁶⁸⁶

V. 1. Suend Niessen thill LandzCrone Kierke⁶⁸⁷

Huilche Capitels Thiennerere Erre Thilsammen

Heelle Gaarde —————, 7.

Halffue gaarde —————, 1

Gadehusse —————, 1

Summa Summarum Kongens

Cronens. Adelens och Capitels Thiennere Wdi
Forschreffne Orrie Sogen. Erre Thilsammen
Heelle Gaarde. Med Ett Gadehuus,, Ephter
Mandtallit.

—
27.

S 549 notförklaring

675 *Prestens I* med annan hand.

676 *i Örie* med annan hand.

677 *ibidem* med annan hand.

678 *Halffue* struket och *Heel* skrivet framför med annan hand. *i Ørie* med annan hand.

679 *i Øre* med annan hand.

680 *ibm:* med annan hand.

681 *Heelegaard* inklämt mellan raderna med annan hand. På rad *I. Olle...* är *j_gaardt* struket och *i thulstrup* tillfogad med annan hand.

682 *Leene Hundorphs* med annan hand. *Thulstrup.* med annan hand ersätter ett struket *Huneruph.*

683 *i Öriie*, med annan hand, hör till partiet *Heelle Gaarde – 3 Aage pederssen.*

684 *IV* med annan hand.

685 *Noten*, med annan hand, hör till partiet *4. Mads... V. I. Suend Nielszen* nedan.

686 *i Ørie* med annan hand.

687 *V* och *thil LandzCrone Kierke* med annan hand.

Appendix 4

Hemmanslista

Gård	Mantal	Hemmanstyp	Årtal	Ägare	Innehavare	Övrigt
			1569			24 gårdar, 3 arrendegårdar betalade tionde
	1/2	Landskrona stads veckodagshemman ?	1649	Landskrona Stad		Staden bytte till sig detta hemman av Kronan mot gård i Säby och inhägnad inom stadens hank och större nedan
	1	Kongens och Cronens Thiennerer	1651	Kronan	Söffren Jennssen	Helgård
	1	Kongens och Cronens Thiennerer	1651	Kronan	Olle Bendtzen	Helgård
	1	Prestegaarden	1651	Prästens	Prästen?	Helgård
	1	Adelens Thiennerer	1651	Welb. H. Thage Thotti	Niels Nielsen	Helgård
	1	Adelens Thiennerer	1651	Welb. Her Jorgen Brahi	Semen Staphenssen i Orrie	Helgård
	1	Adelens Thiennerer	1651	Welb. Her Niels Throlli	Olle Suendzen	Helgård
	1/2	Adelens Thiennerer	1651	Welb. Her Niels Throlli	Pouel Nielssen	Halvgård
	1	Adelens Thiennerer	1651	Welb. Hendrich Rommel	Börge hansen	Helgård
	1	Adelens Thiennerer	1651	Welb: Otte Thotti	Olle Mogenssen	Helgård
	1/2	Adelens	1651	Welb: Otte Thotti	Niels	Halvgård

		Thiennere			Ebessen	
	1	Capitels Thiennere/Lan dskrona?	1651	Domkyrkokapitlet?/Lan dskrona stad?	Lauridz hannssenn	Helgård okänt om den fanns i Örja kyrkby dock troligt
	1	Capitels Thiennere	1651	Domkyrkokapitlet?	Jep Thorstensen	Helgård
	1	Capitels Thiennere	1651	Domkyrkokapitlet?	Aage pederssen	Helgård
	1	Capitels Thiennere/Lan dskrona?	1651	Domkyrkokapitlet?/Lan dskrona stad?	Mads Nielsen	Helgård okänt om den fanns i Örja kyrkby dock troligt
	1	Capitels Thiennere/Lan dskrona?	1651	Domkyrkokapitlet?/Lan dskrona stad?	Lauridz pouelsen	Helgård okänt om den fanns i Örja kyrkby dock troligt
	1	Capitels Thiennere/Lan dskrona?	1651	Domkyrkokapitlet?/Lan dskrona stad?	Suend Kemridtzen	Helgård okänt om den fanns i Örja kyrkby dock troligt
	1	Capitels Thiennere/Lan dskrona?	1651	Domkyrkokapitlet?/Lan dskrona stad?	Mads Nielsen	Helgård okänt om den fanns i Örja kyrkby dock troligt
	1/2	Capitels Thiennere	1651	Domkyrkokapitlet?	Niels pederssen	Helgård okänt om den fanns i Örja kyrkby dock troligt
	Gth	GadeHuus	1651	Landskrona kyrka	Suend Nielssen	Gatehus
	1	Cronones wekudagz heman heelle	1662	Kronan	Söffren Jönssonn	
	1/2	Cronones wekudagz heman hallfwe	1662	Kronan	Christopher Oellssonn	

	1/2	Cronones wekudagz heman hallfwe	1662	Kronan	Bengdt Oellsson	
	1	Frällsse pantte hemman	1662	Frälse	Hanns Jönssonn	
	1/2	Frällsse pantte hemman	1662	Frälse	Niells Pedherssonn	
	1/2	Annexa hemman	1662	Örjas präst	Niells Hansson	Sochneprästen niuter landgille
	1	Cannich och geistle hemman	1662	M:r Iffuar Wandel	Peer Swenningsso nn	
	1	Cannich och geistle hemman	1662	Secret Höghuussen	Jäppe Thorstensson n	
	1	Cannich och geistle hemman	1662	Lunds Domkyrka	Åge Peehrsson	
	1	Landzkrona byes wekudagz hem:n	1662	Landskrona stad	Swenn Smeedh	Förmedlat 1/2 1664 står som anmärkning för dessa tre
	1	Landzkrona byes wekudagz hem:n	1662	Landskrona stad	Lauridtz Niellsson	Förmedlat 1/2 1664 står som anmärkning för dessa tre
	1	Landzkrona byes wekudagz hem:n	1662	Landskrona stad	Erland Peedersson	Förmedlat 1/2 1664 står som anmärkning för dessa tre
	1	Adelens utsochne heman	1662	H:r Corfidz Trolle till Skarholt	Peer Swänningsso nn	Förarmdt
	1	Adelens utsochne heman	1662	H:r Steen Brahee till Knudztorp	Simmon Staffansson	
	1	Adelens	1662	H:r Christian Barnkous	Boye	

		utsochne heman		till Örtåffte	Hannsson	
	1	Adelens utsochne heman	1662	H:r Knudt Wrne till Axellwoldz	Anders Bengtsson	
	1/2	Adelens utsochne heman	1662	H:r Corfidz Trolle till Skarholt	Olluff Jeansson	Förarmdt
		Kronogårdar	1680	Kronan		Sex gårdar om 4 1/4 mantal av vilka fem om 3 3/4 var öde (hela sn)
		Ofräse pantegårdar	1680			Två gårdar om 1 1/2 var en om 1/2 mantal öde (hela sn)
		Landskrona stads veckodagsgårdar	1680	Landskrona stad		Tre gårdar om 2 mantal vore två om 1 1/4 mantal öde (hela sn)
		Kanike och geistlige	1680	Kyrkan		Fem gårdar om 3 7/8 voro tre om 2 1/2 mantal öde (hela sn)
		Fräse utsocknes gårdar	1680	Fräse		Tio gårdar om 7 7/8 mantal alla öde (hela sn)
		Kronogårdar	1684	Kronan		Nio gårdar om 6 3/8 mantal av vilka åtta om 5 3/4 mantal brukades mot skattefrihet, en var öde (hela sn)

		Landskrona stads veckodagsgård ar	1684	Landskrona stad		Tre gårdar alla var i bruk (hela sn)
		Kanike och geistlige	1684	Kyrkan		Fem gårdar om 3 7/8 mantal voro tre om 2 1/2 upptagna mot skattefrihet, två öde (hela sn)
		Frälse utsocknes gårdar	1684	Frälse		Tio gårdar samtliga öde (hela sn)
		Landskrona stads veckodagshem man ?	1687		Borgaren Knut Bengtsson	Ödelagt under kriget, fyra års skattefrihet vid återuppbyggnaden
	1/2?	Landskrona stads veckodagshem man ?	1687?		Två borgare	Se 1649 års hemman, förstördes under kriget upptogs efteråt av två borgare mot fyra års skattefrihet
1	1		1761			
2	1		1761			
3	5/8		1761			
4	5/8		1761			
5	1/2		1761			
6	3/4		1761	Landscrona stad		
7	3/4		1761	Landscrona stad		
8	1/2		1761	Landscrona stad		

9	1		1761			
10	3/4		1761			
11	5/8		1761			
12	5/8		1761			Skulle ha 5/8 men fick endast för 3/8
13	gth		1761	Örjas kyrka		Kyrkioladan
14	gth		1761	Örjas kyrka		Kyrkioladan
15	gth		1761			
16	gth		1761			
17	1/2		1761			
18	1		1761			
19	1		1761			
20	2/3		1761			
21	2/3		1761			
22	utjord		1761			Omdebbaterad om den tillhörde kyrkan enligt JB eller ej
		In- och oindelta kronohemman	1765	Kronan		Gårdarna i Örja by var 5 3/8
		Lunds Domkyrkohem man	1765	Lunds Domkyrka		Domkyrkan hade 3/4
		Kyrkoherdens Annexhemman	1765	Kyrkoherden		Omfattade 5/8

		Academie Frälsehemman	1765	Lunds Universitet	Frälsekamrer	Omfattade 2/3
		Landskrona stad (donerade/fräls ehemman	1765	Landskrona stad	Eriksholm/n uv Trolleholm/ herr Doctor Wählin	Omfattade 2 1/6
		Crono in och oindelte	1765	Kronan		Gårdarna omfattade 5 3/8
		Kyrko=	1765	Lunds Domkyrka		Omfattade 3/4
		Annere	1765			Omfattade 5/8
		Academiae Frälse=	1765	Lunds Academie		Omfattade 1 2/3
		Lands Crona Stad donerade	1765	Landskrona Stad		Omfattade 2
		Utsockne Frälse=	1765	Eriksholm, herr Doctor Wählin		Omfattade 2 1/6
		Gatehus Crono	1765	Kyrkans		Omfattande 8
		dito Frälse (gatehus)	1765	herr Doctor Wählin		Omfattande 1
		Qvarn dito=	1765	herr Doctor Wählin		
No 1		Rusthåll	1775		Pär Persson	
No 2		Rusthållare	1775		Anders Nelsson	
No 3		Rusthållare	1775		Pär Larsson	
No 5		Crono=H:åbo	1775			
No 9		Hästhemmans =åboar	1775		Anders Nelson, Christen Jönsson	
No 10		Dombkyrck: H:åbo	1775		Pär Nelsson	
No 17		Dombprobste H:åbo	1775		Jeppa Svensson	
No 19		Frällse H:åbo	1775		Pär Pärsson	
No 20		Dombprobste	1775		Anders	

		H:åbo			Andersson	
No 21		Academie H:åbo	1775		Jöran Hindricksson	
No 1	1	Helt rusthåll	1778	Kronan		
No 2	1	Helt rusthåll	1778	Kronan		
No 3	5/8	Rusthåll	1778	Kronan		
No 4	5/8	Rusthåll	1778	Kronan		
No 5	1/2	Fördelshemma n	1778			
No 9	1	Helt hästhemman	1778			
No 10	3/4	Domkyrkohe man	1778	Lunds Domkyrka		
No 11	5/8	Annexhemma n	1778	Prästgård		
No 12	3/8	augment hemman	1778			
No 17	1/2	Frälsehemman	1778	Frälse		
No 18	1	Helt academiehem man	1778			
No 19	1	Helt frälsehemman	1778	Frälse		
No 20	2/3	Frälsehemman	1778	Frälse		
No 21	2/3	Academiehem man	1778	Lunds Universitet		
No 1	1	Krono Rusthållshem man	1783	Kronan	Pehr Pehrsson	
No 2	1	Krono Rusthållshem man	1783	Kronan	Anders Nilsson	

No 3	5/8	Krono Rusthållshem man	1783	Kronan	Pehr Larsson	
No 4	5/8	Krono Rusthållshem man	1783	Kronan	Herr Major Harleman	
No 5	1/2	Krono Fördelshemma n	1783	Kronan	Niclas Åkasson	
No 9	1	Krono Hästehemman	1783	Kronan	Anders Nilsson, Pehr Christensson	
No 10	3/4	Skatte Domkyrkohem man	1783	Lunds Domkyrka	Pehr Nilsson	
No 11	5/8	Prästeannexhe mman	1783	Prästgård	Pehr Pehrsson	
No 12	3/8	Kronohemman	1783	Kronan	Klockaren Åkerman	
No 17	1/2	Utsochne Frälsehemman	1783	Fru DombProbstinnan Wählin	Jeppa Swensson	
No 18	1	Frälsehemman	1783	Kongl. Academien i Lund	Gudmun Pehrson	
No 19	1	Utsochne Frälsehemman	1783	Trolleholms Sätessgård	Pehr Pehrsson	
No 20	2/3	Utsochne Frälsehemman	1783	Fru DombProbstinnan Wählin	Jöns Frennasson	
No 21	2/3	Frälsehemman	1783	Kongl. Academien i Lund	Jöran Hindrickson	
Örja 18		Utsockne frälsehemman	1799	Frälse	Marieberg	Dagens Marieberg
Örja 21		Utsockne frälsehemman	1799	Frälse		Örja 21
Nr 1	1	Krono Rusthållshem	1803	Kronan	Nils Pehrsson,	

		man			Hans Jönsson	
Nr 2	1	Krono Rusthållshemman	1803	Kronan	J. Åckerman, Nils Andersson	
Nr 3	5/8	Krono Rusthållshemman	1803	Kronan	Nämndemannen Lars Pehrsson	
No 4	5/8	Krono Skatte Rusthållshemman	1803	Kronan	Fanjunkaren Jacob Conrad Kallenberg	
Nr 5	1/2	Krono Fördelshemman	1803	Kronan	Pål Nilsson	
Nr 9	1	Krono Hästhemman	1803	Kronan	Nämndemannen Pehr Christensson, Nils Jönsson	
Nr 10	3/4	Skatte Domkyrko hemman	1803	Lunds Domkyrka	Hans Olsson	
Nr 11	5/8	Präst Annexhemman	1803	Prästen	Kantorn J. Åckerman	
Nr 12		Skatte Regementshemman	1803	Krigsmakten?	Bengt Gudmundsson	
Nr 16		Kyrkojord	1803		Herr Handelsman Tausson?	På 1700-tals kartorna är nr 16 ett gatehus i sydvästra delen av bytomten
Nr 17	1/2	Utsocknes Frälsehemman	1803	Översten och riddaren von Hauswolff	Jippa Svensson	
Nr 19			1803	Grevinnan Bonde, f.		

				Trolle		
Nr 20	2/3	Utsocknes Frälsehemman	1803	Översten och riddaren von Hauswolff	Anders Nilsson	
Nr 21			1803		Herr Handelsman Martinsson?	
Nr 22		Utjord till Örjas kyrka	1803	Örjas kyrka		Skulle enligt prästen finnas i jordeboken men finns ej med på kartan, han skulle anmäla saken till högre ort

Appendix 5

Ordlista

Bonde Grundbetydelsen av ordet är person som är boende på en plats, en bofast man. Under medeltiden fungerade bonde som ett begrepp för en jordbrukare och jordägare och betraktades som en fri man. Bondeståndet kom att vara dominerande och det största ståndet under medeltiden. Under medeltidens gång uppstod också fæste- och lejbönder som arrenderade gårdar som ägdes av frälse, kung eller kyrka (Skrubbeltrang 1957:84ff).

Frälse Ursprungliga innebörden i ordet är frihet. Dock kom ordet att ändra betydelse under tidens gång och kom att beteckna frihet från kungliga samt statliga skatter. Det fanns både ett andligt och ett världsligt frälse (Granlund 1959:670).

Kungalev Kungaleven var kungliga egendomar sannolikt ofta i form av kungsgårdar som gjorde det möjligt för kungamakten att hävda sin auktoritet samt ha en starkare representation i landskapet. Ursprungligen hur kungalevsstrukturen uppstått är oklart. Kungen hade också patrimonium som var gårdar och annan egendom som ärvdes. Kungaleven tycks ha dominerat på Själland och i Skåne och patrimonium fanns på Jylland och Fyn (Rosén 1964:436f).